

Nr 18.

Ankom till riksdagens kansli den 10 april 1933 kl. 3 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hava på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 11 januari 1932 till och med den 9 januari 1933 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 12 januari 1932 till och med den 3 januari 1933;

justitieärenden från och med den 29 januari 1932 till och med den 30 december samma år;

utrikesdepartementsärenden från och med den 15 januari 1932 till och med den 3 januari 1933;

försvarsärenden från och med den 15 januari 1932 till och med den 3 januari 1933;

socialärenden från och med den 15 januari 1932 till och med den 3 januari 1933;

kommunikationsärenden från och med den 15 januari 1932 till och med den 3 januari 1933;

finansärenden från och med den 15 januari 1932 till och med den 3 januari 1933;

ecklesiastikärenden från och med den 15 januari 1932 till och med den 3 januari 1933;

jordbruksärenden från och med den 15 januari 1932 till och med den 3 januari 1933;

handelsärenden från och med den 15 januari 1932 till och med den 3 januari 1933.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits,

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen;

varemot utskottet

funnit följande ärenden vara av beskaffenhet att böra jämlikt § 107 regeringsformen hos riksdagen anmälas.

1:o.

(Protokoll över justitiedepartementsärenden den 6 augusti 1932 och över finansärenden den 31 mars 1932.)

I anledning av ärendet i protokollet över justitiedepartementsärenden den 6 augusti 1932 angående förutvarande statsministern C. G. Ekmans entledigande från statsrådsämbetet har konstitutionsutskottet i skrivelse den 31 januari 1933 infortrat de till ärendet hörande handlingar, vilka visade sig icke omfatta annat än Ekmans avskedsansökan. Sedermera har Kungl. Maj:t den 3 mars innevarande år, i anledning av framställningar från utskottet den 24 februari och den 1 mars samma år, dels anbefallt överståthållarämbetet att ställa till utskottets förfogande alla av Stockholms polisledning omhänderthavda handlingar och anteckningar i ämnen, som kunde ställas i samband med och tjäna till belysning av Ekmans entledigande från statsrådsämbetet, dels ock i skrivelse till förvaltarna i Ivar Kreugers urarva konkursbo och aktiebolaget Kreuger och Tolls konkurs tillkännagivit, att de, i den mån de innehade handlingar och anteckningar i förevarande ämne, ägde överlämna desamma till utskottet. Utöver de handlingar och anteckningar, som i följd härav tillhandahållits utskottet, har utskottet för sitt konstitutionella bedömande av omständigheterna i samband med Ekmans entledigande jämväl beaktat ärendet i protokollet över finansärenden den 31 mars 1932 angående stöd åt Skandinaviska Kreditaktiebolaget m. m. samt innehållet i bankoutskottets utlåtande nr 40 vid 1932 års riksdag angående verkställd granskning av riksbankens styrelse och förvaltning och kamrarnas förhandlingar i ämnet den 7 maj sistnämnda år, så ock av Ekman offentligen gjorda uttalanden angående hans ekonomiska mellanhavanden med Ivar Kreuger.

Utskottet har av handlingarna inhämtat bland annat följande: Våren 1931 hade riksbanken vid två skilda tillfällen lämnat rediskonteringskredit för vissa till Kreugerkoncernen anslutna företags behov å ett belopp av intill 32 miljoner kronor respektive ett kronbelopp motsvarande 20 miljoner dollars. Såsom framgår av Ekmans yttranden i kamrarna den 7 maj 1932 ägde regeringen kännedom om de sålunda lämnade krediterna sensommaren 1931. Sedan fullmäktige i riksbanken den 22 oktober 1931 avslagit en låneansökning från vissa av Kreugerkoncernens företag, beviljades dessa

företag likväl av fullmäktige påföljande dag, efter överläggningar med stats- och finansministrarna och sedan vissa utfästelser gjorts å regeringens vägnar, ånyo en kredit intill ett belopp 40 miljoner kronor. Sedan fullmäktige i riksbanken den 23 februari 1932 ånyo avslagit en ansökan om kredit till förmån för visst till Kreugerkoncernen anslutet företag, biföllo emellertid fullmäktige senare samma dag, sedan statsministern i finansministerns frånvaro tillkallats och efter överläggning gjort viss utfästelse, en ansökan om riksbankens deltagande, jämte två andra banker, i en kredit åt förevarande företag å tillhopa 16.68 miljoner kronor. Den 31 mars 1932 avläts proposition, nr 248, till riksdagen angående stöd åt Skandinaviska Kreditaktiebolaget m. m., föranledd bland annat av Ekman's nämnda utfästelse till fullmäktige i riksbanken, och åsyftande att från riksbanken avlasta krediter, som lämnats Kreugerkoncernens företag.

Av handlingarna framgår tillika, att Ekman, vilken under den tid han innehaft statsministerämbetet jämväl varit ordförande i Frisinnade Landsföreningen, mottagit åtskilliga gåvor, vilka synas lämnade för befrämjande av föreningens och denna närstående sammanslutningars verksamhet. Sålunda har Ekman bland annat av Ivar Kreuger mottagit gåvor dels den 1 oktober 1931 å 50,000 kronor och dels den 13 februari 1932 å likaledes 50,000 kronor. Ekman, som i början av juli 1932 vidgått den första av dessa Kreugergåvor, har såväl genom offentliga uttalanden som senare inför konkursförvaltarna i Ivar Kreugers urarva konkursbo, i trots av gällande bestämmelse om återvinning i konkurs, förnekat emottagandet av den andra Kreugergåvan och jämväl bestritt äktheten av sin namnteckning bland annat på den check, medelst vilken gåvan överlämnats.

Vid övervägande av vad sålunda förekommit, finner utskottet det synnerligen anmärkningsvärt, att Ekman, som haft kännedom om att statligt stöd tidigare lämnats Kreugerkoncernen och själv medverkat till kreditgivningen i oktober 1931, likväl den 13 februari 1932 mottagit den andra Kreugergåvan, vilket skett kort före den samma månad under Ekman's medverkan beviljade andra riksbankskrediten, samt att Ekman sedermera upprepade gånger offentligt förnekat och genom sanningslösa uppgifter sökt fördölja samma gåva. Härigenom har Ekman försatt sig i ett läge, som enligt grunderna för 4 § regeringsformen uppenbarligen gjort hans avgång från statsrådsämbetet ofrånkomlig. Ekman's förhållande i denna sak finner utskottet vara för rikets anseende och bästa så menligt, att utskottet ansett sig icke kunna underlåta att härom hos riksdagen göra

anmälan.

Närvarande: Herrar Reuterskiöld, Hallén, Strömberg, K. J. Ekman, greve Spens, Hellberg, Sandegård, Sundberg, Björkman, Källman, Nils Andersson, Magnusson i Tumhult, Andersson i Igelboda*, Gustafson i Kasenberg, Fast, Olsson i Mora, Pehrsson i Göteborg, Petersson i Broaryd, Andersson i Malmö och Nordström.

* Ej närvarande vid justeringen.

2:o.

(Protokoll över socialärenden den 4 mars 1932.)

Kungl. Maj:t beviljade den 4 mars 1932 på föredragning och hemställan av dåvarande chefen för socialdepartementet, statsrådet Sam. Larsson, viss statlig befattningshavare tjänstledighet för fullgörande av riksdagsmannauppsdrag från och med den 7 mars 1932 intill då pågående riksdags slut, med »rätt» för vederbörande, att i de fall, då omständigheterna därtill föranleda, handlägga på vederbörande befattningshavares prövning ankommande ärenden samt med »skyldighet — — — att, därest tidigare än riksdagens avslutande dess ständiga arbete upphör, omedelbart därefter inträda i tjänstgöring».

Till grund för förevarande beslut låg en av vederbörande befattningshavare till socialstyrelsen ingiven skrift med anhållan om tjänstledighet för fullgörande av riksdagsmannauppsdrag under tiden 7 mars 1932 till då pågående riksdags slut med rätt likväl för vederbörande att under nämnda tid företaga handläggningen av de ärenden, vartill omständigheterna kunde föranleda. Socialstyrelsen tillstyrkte den begärda ledighetens beviljande med enahanda rätt och skyldighet för vederbörande befattningshavare, som kom att föreskrivas i Kungl. Maj:ts beslut.

En undersökning av frågan, huru i andra fall må hava förfarits vid beviljande av tjänstledighet åt statliga befattningshavare för fullgörande av riksdagsmannauppsdrag, utvisar, att någon fullt enhetlig praxis icke föreligger på området vare sig hos Kungl. Maj:t eller hos vederbörande ämbetsmyndigheter.

Vissa av Kungl. Maj:t under de närmast föregående tio åren fattade beslut i likartade fall överensstämma med ovanberörda beslut av den 4 mars 1932. Formuleringen torde kunna härledas från förhållandena under världskriget, då riksdagen under några år, ehuru det löpande riksdagsarbetet fullbordats, likvisst formellt avslutades först avsevärd tid därefter. Den i följd härav av Kungl. Maj:t, såvitt bekant första gången i december 1916, i beslutet om ledighet föreskrivna skyldigheten för statlig befattningshavare, att, därest tidigare än riksdagens avslutande dess ständiga arbete upphör, omedelbart därefter inträda i tjänstgöring, var dock knuten till förutsättningen, att det ständiga riksdagsarbetet upphört »på sätt under sistförflutna riksdag varit fallet». Sistnämnda betingelse för skyldigheten att återinträda i tjänstgöringen redan före riksdagens avslutande återfinnes emellertid icke längre i de av Kungl. Maj:t beviljade tjänstledigheterna för statliga befattningshavare i och för deltagande i 1921 och följande års riksdagar.

Ehuru med en från de föregående fallen avvikande formulering, har

Kungl. Maj:t i andra fall till tjänstledigheten knutit skyldighet på visst sätt för vederbörande att under vissa förutsättningar helt eller delvis återinträda i tjänstgöring före riksdagens avslutande. Sålunda har Kungl. Maj:t under år 1932 beviljat statlig befattningshavare ledighet i ett fall till riksdagens slut med »rätt och skyldighet» för honom att, därest omständigheterna icke till annat föranleda, före utgången av nämnda tid återinträda i tjänstgöring, och i ett annat fall intill viss dag med »skyldighet» för honom att, i den mån omständigheterna sådant »påkalla och medgiva», under tiden för ledigheten handlägga de till tjänstebefattningen hörande göromål, som chefen för vederbörande verk bestämmer.

I åter andra fall har ingen skyldighet att återinträda i tjänstgöring under riksdagstiden knutits till beviljandet av tjänstledighet.

Beträffande beslut i förevarande ämne av ämbetsmyndigheter, har utskottet inhämtat, att socialstyrelsen vid beviljandet av ledighet åt tjänstemän för deltagande i riksdagsarbetet åtminstone i vissa fall avfattat sina beslut i en form, som helt ansluter sig till den av Kungl. Maj:t i det först anförda beslutet av den 4 mars 1932 begagnade. Statens järnvägars befattningshavare, som tillika äro riksdagsmän, pläga endast anmäla sig förhindrade att under riksdagstiden fullgöra sin tjänst; denna anmälan föranleder intet styrelsens beslut ifråga om tjänstledighet.

I § 4 riksdagsordningen stadgas: »Ej må någon riksdagsman förmenas att sin riksdagsmannabefattning utöva; dock gäller under krigstid undantag härutinnan för militärpersoner, då de av Konungen i rikets tjänst beordras».

Bestämmelsen, att riksdagsman icke får förmenas utöva sin riksdagsmannabefattning — från förhållandena i krigstid kan här bortses — är icke tillkommen i den enskilde riksdagsmannens intresse utan i offentligt intresse. Stadgandet undanröjer de hinder, som i tjänstebefattning eljest skulle kunna anses föreligga för riksdagsmannauppgifts fullgörande. Statlig befattningshavare behöver på grund av förevarande grundlagsbestämmelse icke vederbörandes tillstånd att emottaga valet till riksdagsman och kan icke vägras begärd tjänstledighet för den tid han själv anser nödig för att kunna behörigen utöva uppdraget som riksdagsman, Kungl. Maj:t eller vederbörande ämbetsmyndighet obetaget att för riksdagstiden å sin sida föreskriva tjänstledighet, där sådan finnes för förvaltningens ostörda fortgång nödig eller lämplig.

Tillstyrkandet av Kungl. Maj:ts förevarande beslut den 4 mars 1932 står därför icke i god överensstämmelse med grundlagens stadgande. Vederbörande riksdagsman ålägges genom beslutet skyldighet att inträda i tjänstgöring före riksdagens avslutning icke blott, såsom under världskriget, för de utomordentliga fall, då riksdagen utan att avslutas dock faktiskt icke längre sammanträder, i trots av att det löpande riksdags-

arbetet avslutats, utan även för de normala fall, då riksdagens åtskiljande följer omedelbart efter riksdagsarbetets slut. Men vid vilken tidpunkt före riksdagsavslutningen, riksdagens »ständiga arbete» upphör och därmed skyldigheten uppstår att återinträda i tjänstgöring, är med hänsyn till den i det tillstyrkta beslutet begagnade terminologien tveksamt. Även om berörda tidpunkt skulle anses sammanfalla med tidpunkten för de sista gemensamma voteringarna kan denna tidpunkt icke erkännas såsom avgörande; ej ens statsregleringens godkännande utgör en för alla fall användbar tidsbestämning i detta avseende.

Då förevarande beslut, såsom redan påvisats, står i överensstämmelse med en tidigare i viss utsträckning tillämpad regel, bär föredragande departementschefen följaktligen endast formellt ansvaret för utformningen av beslutet i detta fall. Men då det synes utskottet angeläget, att den praxis, som följes av Kungl. Maj:t — och även av underlydande ämbetsmyndigheter — icke kommer på något sätt i strid med grundlag, har utskottet funnit sig böra därom göra anmärkning, vilket utskottet skolat för riksdagen

anmäla.

Närvarande: Herrar Reuterskiöld, Hallén, Strömberg, Oscar G. Karlsson, greve Spens, Hellberg, Sandegård, Björkman, Källman, Rydberg*, P. Sandström*, Borg, Andersson i Igelboda, Gustafson i Kasenberg, Fast*, Olsson i Mora, Vougl, Lindmark*, Petersson i Broaryd och Lundqvist i Rotebro.*

* Ej närvarande vid justeringen.

3:o.

(Protokoll över ecklesiastikärenden.)

Kungl. Maj:t har genom beslut under granskningsåret 1932 på föredragning och hemställan av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Stadener och efter ansökning av vederbörande lärjungar, respektive målsmän förklarat ett antal lärjungar, vilka underkänts i den muntliga prövningen i studentexamen, hava undergått godkänd studentexamen samt anbefallt skolöverstyrelsen att vidtaga erforderliga åtgärder för att betyg över sådan examen bleve för dem utfärdade. Av 25 i protokollen förekommande ansökningar av detta slag har Kungl. Maj:t bifallit 7. I flertalet av dessa 7 fall hava lärjungarna godkänts av vederbörande lärare men underkänts av flertalet censorer. Av de sålunda bifallna ansökningarna har skolöverstyrelsen avstyrkt 6.

Kungl. Maj:ts stadga för rikets allmänna läroverk av den 24 september 1928 (nr 412) föreskriver beträffande studentexamen bland annat följande:

Studentexamen avser att ådagalägga, huruvida lärjungarna inhämtat det mått av kunskaper, vilket i de stadgade undervisningsplanerna är angivet som mål för gymnasiets och lyceets undervisning, samt vunnit den mogenhet, som erfordras för bedrivande av studier vid universitet eller högre fackutbildningsanstalt. I ledningen av examen deltaga censorer, vilka efter förslag av skolöverstyrelsen för varje år förordnas av Kungl. Maj:t. Vid fullgörandet av sitt uppdrag hava censorerna att ställa sig till efterrättelse den av Kungl. Maj:t för dem utfärdade instruktionen. Prövningen är dels skriftlig, dels muntlig. Har lärjunge erhållit minst vitsordet Godkänd för förmåga att skriftligen behandla modersmålet samt för två andra skriftliga prov, av vilka minst ett i ämne tillhörande de i hans ämnesgrupp ingående fasta ämnena, äger han undergå muntlig prövning. Lärjunge, som erhållit minst vitsordet Godkänd för förmåga att skriftligen behandla modermålet samt för endast ett annat skriftligt prov, må det oaktat kunna förklaras berättigad att undergå muntlig prövning, därest sistnämnda prov blivit avlagt i något av de till hans ämnesgrupp hörande fasta ämnena och minst två tredjedelar av de lärare, som under sista terminen undervisat honom i de ämnena, i vilka han anmält sig önska undergå examen, anse medgivande härtill böra lämnas honom. Inom två veckor, sedan de till den skriftliga prövningen hörande arbetena blivit av lärjungarna avslutade, skola dessa arbeten tillika med det vid deras bedömande förda protokollet jämte uppgift enligt fastställt formulär å de åt lärjungarna under de tre näst föregående lästerminerna tilldelade vitsorden ävensom uppgift å de lärare, vilka i de olika ämnena skola förrätta den muntliga prövningen, av rektor insändas till skolöverstyrelsen för att hållas vederbörande censorer tillhanda. Vid den muntliga prövningen skola till censorernas kännedom tillhandahållas bland annat lärjungarnas under senaste läsåret utförda skriftliga arbeten. Censorerna bestämma — efter vissa grunder — i vilka läroämnen varje lärjunge skall undergå förhör, ordning för den muntliga prövningen samt uppgifter för förhören. Sedan den muntliga prövningen förrättats, avgivas över lärjunges insikter i läroämnena vitsord av vederbörande lärare. Härvid skall i fråga om ämnet modersmålet iakttagas, att vitsordet skall avse lärjunges insikter i svenska språket och litteraturen ävensom att beträffande samtliga ämnen hänsyn skall tagas såväl till den skriftliga prövningen, där sådan i ämnet förekommit, som företrädesvis till lärjunges förut och huvudsakligen under de båda sista läsåren ådagalagda kunskaper. För att examinand skall i studentexamen godkännas fordras, att han i den muntliga prövningen erhållit vitsordet Godkänd eller därutöver i samtliga i hans ämnesgrupp ingående ämnen och att mer än halva antalet censorer finner honom böra godkännas. Har lärjunge i den muntliga prövningen erhållit minst vitsordet Godkänd i samtliga nyssnämnda ämnen utom ett, må han kunna i examen godkännas, under förutsättning dels att han i de läroämnena, i vilka han sålunda

undfått vitsordet Godkänd eller därutöver, erhållit en betygssumma, som med sammanlagt minst två betygsenheter överstiger sistnämnda ämnens antal, dock i varje fall vitsordet Med beröm godkänd eller därutöver i minst ett ämne, dels ock att minst två tredjedelar av vederbörande lärare och mer än halva antalet av censorerna finner honom på grund av hans allmänna ståndpunkt böra godkännas. Har lärjunge blivit av censorerna underkänd, skola skälen härtill upptagas i examensprotokollet.

I fråga om studentexamen för lärjungar från enskild undervisning (s. k. privatister) stadgas en något avvikande ordning.

Av Kungl. Maj:ts instruktion för censorer vid studentexamen den 6 februari 1931 (nr 13) inhämtas bland annat, att censor skall tillse, att den muntliga prövningen i studentexamen fortgår i överensstämmelse med gällande föreskrifter. Han skall ock ställa sig till efterrättelse vad läroverksstadgan i övrigt föreskriver angående studentexamen. Vid bedömandet av examinands kunskaper och mogenhet skall censor taga hänsyn såväl till den skriftliga och muntliga prövningen som till examinands under de båda sista läsåren ådagalagda kunskaper. Finner därvid censor, att lärjunge, som på grund av de honom av vederbörande lärare tilldelade vitsord eljest skolat godkännas, saknar de insikter och den mogenhet, som för examens godkännande äro erforderliga, åligger det honom att underkänna dennes prov; ägande dock censor icke att grunda examens underkännande allenast på av examinand i den skriftliga prövningen, i överensstämmelse med gällande föreskrifter, utfört prov, som blivit av vederbörande lärare godkänt. I den mån omständigheterna sådant påkalla, bör censor låta sig angeläget vara att vid examens bedömande samråda med rektor och vederbörande lärare för att vinna närmare kännedom om examinands förut ådagalagda kunskaper och övriga förhållanden.

Gällande bestämmelser innehålla icke något besvärsinstitut och giva ej heller i övrigt stöd åt uppfattningen, att Kungl. Maj:t skulle till prövning upptaga ansökningar om godkännande av enligt läroverksstadgans föreskrifter underkända studentamina.

Till jämförelse torde i detta sammanhang kunna hänvisas till Kungl. Maj:ts beslut den 15 april 1829 angående bland annat frågan, huruvida fakulteters och lärares omdömen över examina och disputationer måtte kunna i besvärsväg vara högre prövning underkastade. Kungl. Maj:t förklarade, under hänvisning till vad i ämnet anförts av kommittén till öfverseende av rikets undervisningsverk, att besvär, åsyftande förändring uti fakulteters och offentliga lärares avgivna omdömen över de inför dem avlagda kunskapsproven, icke måtte äga rum. Nyssnämnda kommitté hade bland annat ansett, att verkställbarheten av en prövning i besvärsväg berodde av den omständigheten, huruvida vid universiteten förvärvade kunskaper och högre lärdom kunde genom förhör tillförlitligare prövas av andra auktoriteter än universitetens fakulteter.

Under åren närmast före 1932 har Kungl. Maj:t endast i sällsynta undantagsfall godkänt studentexamina, som blivit underkända vid provning enligt gällande föreskrifter. Samtidigt har Kungl. Maj:t avslagit ett förhållandevis stort antal dylika ansökningar. Då Kungl. Maj:t under granskningsåret 1932 bifallit icke mindre än 7 av 25 ansökningar av detta slag, synes en helt ny praxis kunna vinna insteg på förevarande område.

Olägenheterna av att Kungl. Maj:t utom i särskilda undantagsfall bifaller ansökningar av detta slag torde vara uppenbara. Ett dylikt system kan sålunda icke undgå att i längden förminska censorernas auktoritet. Risken härför och omsorgen om censorernas självständighet synes utskottet vara av den ömtåliga art, att Kungl. Maj:t allenast med den allra största försiktighet borde begagna sig av möjligheten att godkänna studentexamina, som vid den normala provningen underkänts.

Föredragande departementschefen kan endast grunda sina slutsatser beträffande lärjungarnas kunskaper och mognad på föreliggande protokoll och handlingar, varför de icke i detta hänseende kunna bli lika tillförlitliga som censorernas omdömen, vilka grundats bland annat på personlig kontakt med lärare och lärjungar. Däremot läser Kungl. Maj:t på grundval av tillgängligt material kunna och böra bedöma, huruvida provningen förlupit i överensstämmelse med gällande föreskrifter. Begränsas Kungl. Maj:ts provning av förevarande ansökningsmål väsentligen till att avse nyssnämnda förhållanden, synes därigenom hava er nåtts god överensstämmelse med den uppfattning, som ligger till grund för Kungl. Maj:ts i det föregående återgivna beslut av den 15 april 1829 på ett detta spörsmål närliggande område. Ifrågavarande beslut äger fortfarande tillämpning vid universiteten.

Då en praxis av den art, som kommit till uttryck i Kungl. Maj:ts ifrågavarande beslut under granskningsåret 1932, icke synes riktig, har utskottet ansett sig icke kunna underlåta att i ärendet hos riksdagen göra anmärkning mot föredragande departementschefen, statsrådet Stadener, vilket utskottet skolat för riksdagen

anmäla.

Närvarande: Herrar Reuterskiöld, Hallén, Strömberg, K. J. Ekman, Oscar G. Karlsson*, greve Spens, Sandegård, Björkman, Ehrnberg*, Johansson-Dahr*, Nils Andersson, Borg, Magnusson i Tumhult, Fast, Olsson i Mora, Pehrsson i Göteborg. Voutg, Lindmark*, Petersson i Broaryd och Nordström.

* Ej närvarande vid justeringen.

Stockholm den 6 april 1933.

På konstitutionsutskottets vägnar:

C. A. REUTERSKIÖLD.

Särskilda yttranden.

I.

Vid punkten 1:o i utskottets memorial:

av herrar *Hallén* och *Fast*, som anförde:

Vi hava ansett, att utskottet i sitt yttrande under förevarande punkt bort med stöd av de infordrade handlingarna giva riksdagen en fylligare framställning av vad i ärendet förekommit.

II.

Vid punkten 3:o i utskottets memorial:

av herr *Nordström*, som anförde:

Jag har deltagit i det under förevarande punkt upptagna ärendets behandling inom utskottet men icke ansett mig böra deltaga i beslutet.

Reservationer.

A) Vid särskilda punkter i utskottets memorial.

I.

Vid punkten 2:o i utskottets memorial:

1) av herrar greve *Spens*, *Björkman*, *Gustafson* i *Kasenberg*, *Olsson* i *Mora* och *Petersson* i *Broaryd*, vilka ansett den i punkten omförmälda regeringsåtgärd icke vara av den beskaffenhet, att den bort föranleda utskottet att därom hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen.

2) av herr *Fast*, som anförde:

Enligt min mening har i förevarande ärende icke funnits tillräckliga skäl att mot statsrådet *Larsson* göra anmärkning enligt § 107 regeringsformen.

II.

Vid punkten 3:o i utskottets memorial:

1) av herr *Ekman* som anförde:

I sak instämmer jag till fullo med utskottet. Men jag har ansett, att utskottets slutliga uttalande i ärendet bort, i enlighet med den praxis, som sedan gammalt i regeln följts beträffande avfattningen av utskottets anmälningar enligt regeringsformen § 107, givas följande lydelse:

Då en praxis av den art, som kommit till uttryck i Kungl. Maj:ts ifrågasvarande beslut under granskningsåret 1932, icke synes riktig, har utskottet ansett sig böra i ärendet hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Stadener.

2) av herrar *Johansson-Dahr* och *Pehrsson* i Göteborg, som anförde:

Förevarande anmärkning riktar sig mot det förmenta förhållandet, att Kungl. Maj:t, som tidigare endast i sällsynta undantagsfall godkänt studentexamina, vilka blivit underkända vid prövning enligt gällande föreskrifter, under 1932 skulle hava begynt tillämpa en helt ny praxis, i det under sagda år av 25 inkomna ansökningar om sådant godkännande icke mindre än 7 bifallits.

Vi hava på skäl, som här nedan angivas, icke funnit oss kunna biträda den sålunda gjorda anmärkningen.

Först och främst må erinras, att året 1932 intog en särställning med avseende å studentexamen. Då tillämpades nämligen för första gången i sin fulla utsträckning de nya bestämmelser rörande denna examen, vilka blivit intagna i läroverksstadgan av år 1928.

Enär ifrågasvarande nya bestämmelser i viktiga avseenden skilde sig från förut gällande, inträffade det, att i åtskilliga avseenden tveksamhet rörande sättet för bestämmelsernas riktiga tillämpning gjorde sig gällande, och att i följd härav också tillämpningen kom att förete ej oväsentliga skiljaktigheter från fall till fall. I ljuset av detta förhållande bör den omständigheten betraktas, att antalet ansökningar om godkännande av examina, som av vederbörande censorer underkänkts, detta år blevo långt flera än tidigare något år varit fallet. Medan under de 6 åren 1926—1931 hela antalet dylika ansökningar uppgick till blott 29, alltså i medeltal mindre än 5 varje år, uppgick motsvarande antal enbart för 1932 till 25.

Vid granskningen av sist omförmälda ansökningar fann statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angeläget, att åtgärder omedelbart vidtoges i syfte att för framtiden i möjligaste mån undanröja orsakerna till nyss berörda förhållanden, vilka framträtt i samband med och som följd av studentexamina våren 1932. Såsom av de till konstitutionsutskottet inkomna handlingarna i ärendet framgår, hemställde han därför till

Kungl. Maj:t, att skolöverstyrelsen måtte anbefallas att redan före den 1 november 1932 inkomma med förslag till anvisningar, som skulle tillställas vederbörande examinators och censorer i syfte att giva dessa nödig vägledning för en enhetlig och riktig tillämpning av de nya bestämmelserna.

De redan föreliggande ansökningarna måste emellertid behandlas, men borde därvid uppenbarligen beaktas de synpunkter, på vilka vederbörande examinatorers och censorers uppmärksamhet genom nyss omförmälda anvisningar skulle fästas, och för vilka statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i sin berörda hemställan till Kungl. Maj:t redogjort. Enligt vad av handlingarna i ärendet kan slutas underkastades fördensskull dessa ansökningar en särdeles ingående granskning, för vilken icke blott anlätades inom departementet tillgängliga, med dylika ärenden väl förtrogna arbetskrafter, utan även inhämtades råd från en utomstående expert med stor pedagogisk erfarenhet och sakkunskap. Syftet var att — i den mån sådant under förhandenvarande förhållanden var möjligt — åstadkomma ett enhetligt bedömande av ansökningarna i överensstämmelse med de nya bestämmelserna rörande studentexamen. Granskningen ledde till det resultat, att — såsom här ovan omförmäls — inalles 7 av de 25 ansökningarna funnos kunna bifallas. De 7 ifrågavarande lärjungarna hade i övrigt av sina respektive lärare så gott som utan undantag *enhälligt* godkänts.

På detta resultat grundades Kungl. Maj:ts beslut i ärendet.

I betraktande av här anförda omständigheter synes fog icke förefinnas för de klandrande omdömen, som av konstitutionsutskottet uttalats såsom grund för anmärkningen. Kungl. Maj:t kan icke sägas hava begynt tillämpa en helt ny praxis vid behandlingen av ärenden av ifrågavarande art. I stället har Kungl. Maj:t i ett extra ordinärt fall, som uppkommit utan Kungl. Maj:ts förvällande, vidtagit åtgärder till förebyggande av ett upprepande av något liknande för framtiden. Vad angår resultatet av Kungl. Maj:ts behandling av de ifrågavarande ansökningarna, har utskottet icke påstått, än mindre ådagalagt, att detta resultat står i mindre god överensstämmelse med de numera gällande föreskrifterna rörande studentexamen än det resultat, som framgått direkt ur den vid respektive läroverk anställda prövningen.

Vi hänvisa i övrigt till en till handlingarna i ärendet hörande P. M. angående studentexamen etc., vilken P. M. har följande lydelse:

»Vid tillämpningen i allmänhet av nu gällande bestämmelser om studentexamen (1928 års läroverksstadga §§ 91—118) böra de avsikter och syften i fråga om undervisningen å gymnasiet, som blivit angivna av 1927 års riksdag i dess skrivelse till Kungl. Maj:t av den 2 juni 1927, i främsta rummet bliva bestämmande. Riksdagen yttrade (sid. 81): 'De brister hos det nuvarande gymnasiet, vilka man under den senare tidens skoldiskussion påpekat, torde kunna i korthet betecknas så: den nuvarande gymnasieorga-

nisationen medför mångläseri samt innebär brist på koncentration och individualisering med därav föranledd oförmåga hos lärjungarna av självständigt arbete — — —. Riktigheten av de sålunda framställda anmärkningarna kan enligt riksdagens mening icke bestridas. Det torde kunna sägas, att en god och ändamålsenlig gymnasieorganisation icke kan åvägabringas, utan att nämnda brister bliva i möjligaste mån undanröjda'. — — — 'Riksdagen ansluter sig emellertid till de i statsrådsprotokollet framkomna strävandena att mera än nu koncentrera och individualisera studierna på gymnasiet. En dylik strävan är likväl ej möjlig att förverkliga, så länge lärjungarnas intresse och arbete blir så splittrat som nu genom ämnenas mångfald och heterogena karaktär.'

Enligt de av riksdagen sålunda givna riktlinjerna böra alltså i fråga om gymnasieundervisningen i främsta rummet eftersträvas *koncentration* och *individualisering*. Dessa synpunkter ha också vid utarbetandet av nu gällande läroverksstadga (inklusive bestämmelsen om studentexamen) varit de bestämmande.

Vad då först beträffar strävandena efter *koncentrationen*, ha dessa lett till en, i överensstämmelse med av riksdagen givna riktlinjer, verkställd inskränkning av de i gymnasiets båda översta ringar samtidigt förekommande läroämnena. Förutvarande 11 ämnen ha i dessa ringar inskränkts till oblig. 7 (8). För främjande av koncentrationen har vidare möjlighet beretts att sammanföra besläktade eller samhöriga ämnen till mera slutna ämnesgrupper inom de båda stora bildningslinjerna, latinlinjen och den reala. Slutligen har för främjande av koncentrationen antalet ämnen i den muntliga studentprövningen inskränkts, på samma gång längre tid beretts till förhöret i de särskilda ämnena.

Vad beträffar *individualiseringen*, yttrar riksdagen: 'Gymnasiet har, såsom förut anförts, två huvuduppgifter. Det skall giva lärjungarna den *allmänbildning*, som en högre elementarundervisning kan meddela och som med fog kan fordras av den, som genomgått ett högre allmänt läroverk. Men då gymnasiet ock har att förbereda sina lärjungar för deras kommande levnadskall, måste det giva dem tillfälle att åtminstone i någon mån inrikta sina studier mot de mångskiftande utbildningsvägar, vilka öppnas genom avgångsbetyg från högre läroverk, och det måste därför ock lämna en viss *specialutbildning* — — —. När det gäller att tillse, hur denna specialisering skulle ordnas, bör man ihågkomma, att densamma har till syfte ej blott att giva lärjungarna tillfälle att förbereda den *fackutbildning*, som kan vara erforderlig för deras blivande levnadskall, utan även att främja en *individualisering av studierna*, som kan verka utvecklande på lärjungarna samt deras personliga anlag och intressen. Sistnämnda synpunkt är enligt riksdagens förmenande så viktig, att särskilt beaktande bör givas densamma, då det gäller att utforma undervisningsplan för gymnasiet.'

Med tillämpning av nu angivna synpunkter skulle enligt riksdagens

mening läroämnena på gymnasiet lämpligen så anordnas, att kring en kärna av 'kvalitetsämnen', som vore obligatoriska, genom lärjungarnas fria tillval grupperades sådana ämnen, som mera återspeglade de individuella anlagen och kunde ha betydelse för en blivande levnadsbana — — —. Riksdagen fortsätter: 'Undersöker man, hur långt man kan gå i fråga om det fria tillvalet, eller, vilket innebär detsamma, huru 'ämneskärnorna' böra vara beskaffade, torde svaret på denna fråga i första hand böra bestämmas av de synpunkter rörande gymnasieundervisningens allmänna läggning och mål, som i det föregående antytts. I enlighet härmed bör den fasta ämneskärnan tydligen bestå av ämnen, som giva vederbörande linje dess särskilda karaktär, men ej heller utesluta ämnen, som äro av mer personligt utvecklande och *allmänbildande* natur.' — — — 'En organisation av gymnasiet i enlighet med de grunddrag, som nu ifråga om berörda alternativ anförts, skulle enligt riksdagens mening kunna giva tillräckligt utrymme åt lärjungarnas personliga önskningar och behov med tanke på deras framtida verksamhet och jämväl tillgodose individuella studieintressen, samtidigt som garantier funnes för att de allmänna krav på gymnasieundervisningens omfattning bleve fyllda, vilka med rätta kunna ställas på densamma. Av det anförda torde ock framgå, varför riksdagen ej ansett det erforderligt, att en fast nyspråklig linje anordnas på gymnasiet. Enligt såväl det ena som det andra av de av riksdagen skisserade alternativen skulle tydligen en ämneskombination kunna lätteligen göras, som upptager de tre främmande levande språken och således reellt motsvarade en nyspråklig linje.'

Gymnasiet skall alltså enligt den nya ordningen bereda lärjungen tillfälle att inhämta på en gång *allmänbildning* och *specialbildning* allt efter lärjungens läggning och behov. Den förra, allmänbildningen, skall i främsta rummet tillgodoses genom de fasta ämnena, den senare genom de tillvalda ämnena. Det är emellertid uppenbart, att även de fasta ämnena kunna för vissa lärjungar motsvara deras behov av specialbildning, liksom också de tillvalda ämnena kunna lämna betydelsefulla tillskott till allmänbildning. Det är därför oriktigt att söka fastslå någon för *alla* lärjungar gällande uppdelning av ämnen i viktiga ämnen eller huvudämnen och mindre viktiga eller biämnen. Vad som för *en* lärjunge är ett huvudämne kan för en annan vara ett biämne och tvärtom. Allra oriktigast är att vilja värdera de olika ämnenas vikt efter antalet av de åt dem anslagna veckotimmarna. Det är ju givet, att antalet veckotimmar bestämes efter det större eller mindre kunskapsmått man vill uppnå, men det får ej förglömmas, att det bestämes även i hög grad av ämnets egen natur, av dess svårighetsgrad o. dyl. Det bestämes vidare av huruvida ett ämne inträder tidigare eller senare på undervisningsplanen. Så är det uppenbart, att ett ämne sådant som historia, som lästs ända sedan första klassen i realskolan, på överstadiet ej skall behöva ett så stort antal timmar som t. ex. grekiska, som inträder först i näst högsta ringen. Likväl

torde man vara berättigad säga att det kunskapsmått, som uppnås i historia, kan vara för abiturienten lika värdefullt som det han uppnår i grekiska. Slutresultaten i de olika ämnena äro ofta likvärdiga, även om veckotimantalen varit olika. Vad som i främsta rummet gör ett ämne till ett viktigt ämne är dess betydelse för den enskilde lärjungens personliga, rent individuella utveckling. Ur denna synpunkt kan ett tillvalt ämne, t. ex. psykologi i en rationellt vald ämnesgrupp, för en viss lärjunge bli ett huvudämne av rang. Får en lärjunge tillfälle att ägna sig åt studiet av ett sådant individuellt ämne, utökar han helt säkert även på egen hand den tid, han ägnar ämnet. Härmed skall givetvis icke vara sagt, att de övriga ämnena skulle kunna få åsidosättas, så att allmänbildningen i någon högre grad vedervägrades. Men anspråken på dessa andra ämnen måste i samma mån maka åt sig, som lärjungen ägnar sina studier åt vad jag skulle vilja kalla sina anlags- och intresseämnen. Det var detta den gamla skolan ofta förbisåg, och därför kom också livet ofta att jäva skolans dom.

Den nu framhållna omständigheten bör särskilt beaktas därför, att nu föreliggande handlingar i åtskilliga fall ge vid handen, att vederbörande bedömare låtit sig allt för mycket påverkas av synpunkter, som varit för den gamla ordningen bestämmande, där det i främsta rummet kommit an på ett *universaltvande*, i stort sett tillskuret efter samma mått för alla, som valt samma stora bildningslinje (latin- eller reallinjen). Man möter också i dessa handlingar en i vissa fall ensidig uppskattning av ämnena efter antalet av dem tilldelade veckotimmar.

Ett beaktande av vad som i det föregående anförts är framför allt av vikt, när det gäller att bedöma den *kompensation*, som kan ifrågakomma för att en examinand, som i den muntliga studentexamen blivit underkänd i ett ämne, ändå må kunna godkännas. Den rent formella bestämmelse i läroverksstadgans § 105 mom. 2 lyder sålunda: 'Har lärjunge i den muntliga prövningen erhållit minst vitsordet Godkänd i samtliga i mom. 1 omförmälda ämnen utom ett, må han kunna i examen godkännas, under förutsättning dels att han i de läroämnena, i vilka han sålunda undfått vitsordet Godkänd eller därutöver, erhållit en betygssumma, som med sammanlagt minst två betygsenheter överstiger sistnämnda ämnens antal, dock i varje fall vitsordet Med beröm godkänd eller därutöver i minst ett ämne, dels ock att minst två tredjedelar av vederbörande lärare och mer än halva antalet av censorerna finna honom på grund av hans allmänna ståndpunkt böra godkännas'. Det är uppenbart att vid den diskretionära prövning, som här överlåtits åt examinator och censor, bestämd hänsyn måste tagas till den nya gymnasieundervisningens syfte och mål och att det alltså icke får stanna vid ett rent kvantitativt tillvägagående. Om sålunda brister förefinnas i kunskaperna på någon för allmänbildningen eller specialbildningen viktigare punkt, synes det icke vara nog med att på spridda, mera heterogena punkter räkna samman ett eller annat överbetyg

för att med nöd och näppe få fram den erforderliga compensationen. Å andra sidan synes ett av den nuvarande gymnasieundervisningens viktigare syften främjas genom godtagande av en compensation, då denna genom goda vitsord är förlagd till en för lärjungens personliga utveckling betydelsefull ämneskombination. Sålunda ha fall förekommit, då man på grund av svagheter i de främmande levande språken ej ansett sig kunna erkänna en god compensation på en matematisk-naturvetenskaplig specialämnesgrupp. På samma sätt har det inträffat, att man i utmärkta betyg i levandespråksgruppen ej velat godtaga en compensation för brister på annat håll.

Det är uppenbart att man vid godtagande av compensation på nu antytt sätt måste gå fram med stor försiktighet för att ej vedervåga allmänbildningsresultatet och respekten för studentexamen. Sålunda torde man endast i det fall, att specialämnesgruppen företer verkliga goda vitsord, böra godtaga densamma och fall kunna inträffa då den förhandenvarande bristen är så stor, att compensation även med goda vitsord ej bör ifrågakomma.

Det är av synnerlig vikt, att nu angivna synpunkter i fråga om compensation verkligen iakttagas. Genom ett kompensationsförfarande, som ej står i överensstämmelse med den gymnasieorganisations anda och mening, kan man komma att göra den nya studentexamen betydligt lättare än den gamla och därmed också bidra till ett studentproletariat, som bör undvikas.

Redan i de gamla bestämmelserna om studentexamen förekommo vissa föreskrifter, som avsågo att förebygga, att examensprövningen bleve allt för mycket *beroende av tillfälligheter*. Dessa föreskrifter ha i den nya bestämmelsen blivit ytterligare skärpta och därjämte utökade. Huvudtanken i dem alla är, att vid bedömandet av examensresultatet avseende skall fästas icke blott vid det vid examenstillfället konstaterade kunskapsresultatet utan att jämväl bestämd hänsyn skall tagas till examinandens tidigare ådagalagda kunskaper. I främsta rummet har givetvis denna bestämmelse tillkommit för att skydda examinanden mot ett bedömande, byggt uteslutande på en kunskapsredovisning, som avgives i en för många examinander nervös situation och som ofta kan föranleda ett underskattande av examinandens verkliga kunskaper. Men det är uppenbart, att det måste stå bedömaren fritt att även använda tillbakablicken såsom ett hjälpmedel att utforska examinandens verkliga kunskaper i ett sådant fall, då en uppenbar tillfällighet givit ett prov ett oväntat gynnsamt förlopp, eller med andra ord, då examinanden 'haft tur'. Särskilt kan i sådana fall, då bedömaren finner det muntliga examensresultatet mindre gott, det vara av betydelse för honom att t. ex. av tidigare skriftliga arbeten hämta en *allsidigare* kännedom om examinandens prestationer än den, som själva

examensögonblicket kan skänka. Skulle bedömaren därvid finna sig kunna åberopa underhaltiga tidigare prestanda som stöd för ett underkännande, bör han givetvis vara oförhindrad därtill, dock under förutsättning att bestämd hänsyn tages därtill att ett dokumenterat konstant framåtskridande måste anses upphäva tidigare misslyckanden.

Mot ett sådant förfarande har invänts, att läroverkens egna lärjungar skulle därigenom komma i en sämre belägenhet än privatister, om vilkas föregående prestationer man ingenting känner. Däremot kan dock invändas, att privatisterna äro i en än svårare belägenhet än läroverkets egna lärjungar därigenom att vid deras bedömande i ett ogynnsamt fall ingen utjämnande hänsyn kan tagas till deras tidigare prestationer. Därtill kommer, att privatisternas examen är så ofantligt mera rigorös än de egna lärjungarnas.

I fråga om det retrospektiva bedömande, som sålunda skall förekomma, är det särskilt en punkt, som förtjänar beaktande: bedömandet av examinandens *förmåga att skriftligen behandla modersmålet*. Utlagsgivande skall enligt bestämmelsen i läroverksstadgan § 98 vara icke blott studentskrivningen i modersmålet utan tillika lärjungens under det löpande läsåret i övrigt ådagalagda förmåga att skriftligen behandla modersmålet, så att en examinand kan, även om han underkännes på studentprovet, på grund av förut avlagda skriftliga skolprov ändå godkännas. Studentskrivningsprovet ingår alltså som ett prov i serien av andra likartade prov. Här uppstår nu frågan, huru dessa olika prov skola betraktas i förhållande till varandra. Skola de alla anses likvärdiga eller skall större betydelse tilläggas studentskrivningsprovet än de föregående? Man synes i detta fall böra förfara på samma sätt som man förfar, då man i allmänhet bedömer en ung människa, som är stadd i utveckling och söker sin utbildning. Man försöker se till i vad mån man kan konstatera en utveckling till det bättre. I den mån man kan detta, bör större hänsyn tagas till de senare eller senaste prestationerna och i samma mån mindre avseende fästas vid de tidigare. Har sålunda en examinand presterat ett prov i den skriftliga prövningen, som utan tvekan förtjänar betyget godkänd, så bör han i regel godkännas. Är resultatet tveksamt, bör det ses tillsammans med de tidigare resultaten och deras stigande eller fallande tendens. Är studentskrivningsprovet underkänt, bör det bero på en avvägning mellan graden av provets underhållighet och beskaffenheten av de tidigare skrivningarna, huruvida examinanden bör godkännas eller ej. Ju lägre studentskrivningsprovet ligger, desto större krav måste ställas på de tidigare skriftliga skolproven.

Man skulle kunna uttrycka saken så, att genom den nya ordningen den till en viss kortare tidpunkt förlagda studentexamen upphört att ensam utgöra examensprövning. Tiden för den avgörande prövningen har erhållit en stark utvidgning tillbaka. Studentprövningen begynner redan i näst högsta ringen, där den nya ämneskombinationsanordningen inträ-

der, vinner i styrka vid inträdet i högsta ringen (särskilt modersmålet) och avslutas genom studentprovet. De betyg, som vid slutprovet sätts, skola bygga på en hel serie bakomliggande prov. En följd härav är att censorernas arbete väsentligen försvåras, då de nödgas att genom ingående studier av examinandernas tidigare prestationer komplettera sina vid själva examenstillfället gjorda erfarenheter och att de i varje fall äro mer hänvisade till att inhämta omdömen av de examinerande lärarna. En annan följd av den nya ordningen är åter att åt lärarna måste inrymmas ett större inflytande på examinandens bedömande. Lärarna ha i motsats till censorerna tillfälle att under en längre tid följa examinandernas studier och därom bilda sig en föreställning. Allt detta borde mana till, att det i censorsinstruktionen § 5 omförmälda samrådet mellan censorer och lärare om examinandens förut ådagalagda kunskaper och övriga förhållanden i största möjliga utsträckning komme till stånd. Slutligen nödvändiggör den nya ordningen, att lärarkontinuiteten inom de olika ämnena i de båda högsta ringarna väl tillgodoses.»

B. Reservationsvis framställda yrkanden.

a) Ingressuttalande.

III.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 30 juni 1932.)

av herr *Sundberg*, som med instämmande av herrar *Reuterskiöld*, greve *Spens* och *Gustafson* i Kasenberg ansett, att utskottet i ingressen bort göra följande uttalande:

»Sedan 1931 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t anmält, att riksdagen för budgetåret 1931/1932 anvisat ett extra anslag å 190,000 kronor att utgå till Nordiska museets nämnd att användas för museets ändamål. beslöt Kungl. Maj:t den 5 juni 1931, efter föredragning av t. f. chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Holmbäck, att ställa anslaget till förfogande mot villkor bland annat att Nordiska museet icke utnyttjade den rätt till allmän spritutskänkning å Skansen, vilken museet erhållit genom aktiebolaget Stockholmssystemets beslut den 26 september 1930. I anledning härav gjorde konstitutionsutskottet i sitt memorial nr 13 till 1932 års riksdag angående granskning av de i statsrådet förda protokoll anmälan mot statsrådet Holmbäck, under påvisande, att Kungl. Maj:t, från konstitutionell synpunkt sett, icke ägt knyta nämnda av riksdagen icke beslutade villkor till ett anslag, som riksdagen avsett för bekostande av museiförvaltningen och icke för Skansen som allmän rekreatiionsplats. Andra villkor borde ej kunna uppställas än sådana som ägde samband

med anslagets disponerande. Utskottet vill bringa till riksdagens kännedom, att Kungl. Maj:t jämväl vid anvisande av det av 1932 års riksdag beslutade anslaget till Nordiska museet genom beslut den 30 juni 1932, på tillstyrkan av statsrådet Holmbäck, såsom t. f. chef för ecklesiastikdepartementet uppställt ett liknande villkor nämligen att inom Skansens område och byggnader utskänkning icke äger rum i större utsträckning än som överensstämmer med hittills gällande grunder».

β) Anmärkningsyrkanden.

IV.

(Protokoll över utrikesdepartementsärenden den 16 september 1932.)

av herr *Reuterskiöld*, som anförde:

I konstitutionsutskottets utlåtande nr 19 år 1932 yttrade utskottet jämte det utskottet tillstyrkte riksdagens godkännande av då till prövning framlagd traktat med Turkiet, åtföljd av svensk översättning från utrikesdepartementet, bland annat:

»Inom utskottet hava emellertid anmärkningar framställts mot denna översättnings riktighet; utskottet vill i anledning härav framhålla vikten av en fullt tillfredsställande översättning ej minst med hänsyn till traktatens publicering i 'Sveriges överenskommelser med främmande makter'.»

Vid utlåtandets behandling den 23 april 1932 lämnade ledamöter av konstitutionsutskottet uppgifter angående innebörden av de sålunda framställda anmärkningarna (se kamrarnas protokoll den 23 april, första kammaren nr 29 sid. 79, andra kammaren nr 37 sid. 3). Anmärkningarna besvarades av t. f. chefen för utrikesdepartementet, statsrådet Gyllensvärd.

Sedermera utarbetades inom utrikesdepartementet en utförlig P. M., som, åtföljd av åtskilliga införskaffade sakkunnigyttranden, jämlikt departementschefens hemställan bifogades statsrådsprotokollet för den 16 september 1932 i syfte att läggas »till grund för utformningen av den översättning, som i händelse av traktatens ikraftträdande skall» offentliggöras i serien »Sveriges överenskommelser med främmande makter». Något sådant offentliggörande har ej skett, då ratifikationerna ännu ej torde vara behörigen utväxlade. Det synes därför vara befogat att, i anledning av den sålunda verkställda utredningen, några erinringar göras.

Till en början må, om än helt i förbigående, beträffande beteckningen »Tjeckoslovakien» i stället för det riktigare »Tjeckoslovakiet», framhållas, att frågan om namnformen icke är blott och icke ens främst en språkfråga, utan en historisk-geografisk fråga: om en stats namn har ett faktiskt historiskt-geografiskt underlag, lärer formen kunna var så-

dan som t. ex. »Italien», men då sådant underlag saknas, vilket just är fallet med nu omhandlade stat, liksom med exempelvis Turkiet, bör namnet hava formen »Tjeckoslovakiet».

Beträffande översättningen av den turkiska traktaten, är det självklart, att departementet gör densamma i enlighet med det sätt, varpå departementet fattat avsikten med bestämmelserna i traktaten, men om denna översättning blir objektivt oriktig, inträffar ej blott att departementet godtagit en originaltext, som, objektivt tolkad, icke motsvarar vad den skolat motsvara, utan därjämte att denna originaltext, som ensam äger vitsord, blir avgörande, alldeles oavsett om översättningen riktigt återger det *avsedda* innehållet, men felaktigt det i texten fixerade innehållet.

Vad härefter angår de till traktaten fogade noterna kan »mesures conservatoires» aldrig objektivt betyda »förebyggande åtgärder», då i »förebyggande» ligger något helt annat och mera än i »conservatoires»; det förra avser åtgärder mot möjliga eller tänkbara ändringar, det senare åtgärder blott om och när en ändring verkligen försökes. Att »compris» hänför sig, objektivt sett, till »différend» innebär, att, vilken än innebörden av domstolsstadgans artikel 41 — med avseende å vilken tillägget icke finnes, då det gäller fasta domstolen själv — må vara, får densamma icke av ett »tribunal d'arbitage» användas å andra tvister än dem traktaten avser.

Uttrycket »quinze jours» anser departementet fortfarande betyda 15 dagar; det måste då frågas: hur bör det svenska uttrycket »fjorton dagar» översättas i fransk text? Kan det översättas annorlunda än med — »quinze jours»? Och om så icke är fallet, efter vilka grunder har man då att avgöra, huruvida en text objektivt avser vårt »14 dagar» eller specialtiden »15 dagar»?

Är departementets översättning av »contestations» i artikel 24 med »meningskiljaktigheter» riktig, så borde, såsom jag framhållit, bestämmelsen hava föranlett yrkande om avslag å propositionen, enär en sådan bestämmelse efter min mening icke bör accepteras. Endast om översättningen, såsom syntes troligt, varit felaktig — och den franska texten ger objektivt ej anledning till annat antagande — kunde och borde artikel 24 godkännas.

Att översättningen av »conditions de l'arrangement» med »överenskommelsens innebörd» — när departementet är ense med mig, att fråga ej är om tolkning — skulle vara att föredraga, får givetvis stå för departementets räkning, men såvitt som klarhet är att föredraga framför oklarhet även i diplomatiska översättningar, lär den meningen icke kunna godkännas.

Beträffande användningen av uttrycket »rättstvister» vid översättningen av traktatstexter, ger jag departementet rätt i att uttrycket ej bör användas i andra fall än då det är exakt, men jag kan däremot ty-

värr icke medgiva, att departementet i sin P. M. visat sig kunna avgöra, när det är exakt.

Det måste vidhållas, att en grundlig revision av den svenska officiella översättningen är önskvärd och i vissa stycken nödvändig, försåvitt man vill att införandet i publikationen »Sveriges överenskommelser med främmande makter» skall erhålla någon som helst betydelse för svenska myndigheter, vilka eljes kunna, om de blott följa en felaktig översättning, komma till resultat, som vore beklagliga. Departementets traktatöversättningar äro ju, sedan långt tillbaka, kända för sin bristfällighet. Jag kanske blott behöver erinra om den gamla officiella översättningen av artikel 16 i folkförbundsakten beträffande uttrycket »nationaux», som översatts med »innebyggare», en översättning, som medförde att när ordet »nationaux» sedermera skulle utbytas mot »personnes résidants sur le territoire», så hade den svenska översättningen gått ändringen i förväg — men utan en aning härom.

V.

(Protokoll över socialärenden den 14 oktober 1932.)

av herrar greve *Spens, Sundberg, Mellén, Sandström, Magnusson* i Tumhult, *Petersson* i Broaryd, *Holmström* och *Lundqvist* i Rotebro, vilka ansett, att utskottet bort uttala följande:

»Riksdagen år 1922 yttrade i skrivelse nr 22 beträffande fastställande av lönerna vid de statliga nödhjälpsarbetena, numera kallade reservarbetena, bland annat:

»Vidkommande lönerna vid de statliga nödhjälpsarbetena, synes det riksdagen, som om dessa löner på de särskilda orterna borde mera smidigt anpassas efter nu rådande lönenivå, än som på sina håll hittills torde hava varit fallet, samt håller riksdagen vidare före, att kommissionen för varje särskilt fall torde böra fastställa, med huru mycket en nödhjälpsarbetares löneförmåner skola understiga de löner, som äro gällande för grovarbetare på den öppna arbetsmarknaden, med skälig hänsyn därvid tagen till vederbörandes möjligheter att bereda sig uppehälle på den sålunda fastställda nödhjälpslönen.»

I anledning av riksdagens uttalande i nämnda skrivelse hade arbetslöshetskommissionen genom särskild undersökning låtit å respektive orter utröna den öppna arbetsmarknadens gängse grovarbetarlöner samt med ledning av därvid konstaterade lägsta lön, för vilken arbete i avsevärd omfattning kunde beredas, bestämt nödhjälpslönen storlek. I de fall, där framställning gjorts om ändring i de sålunda fastställda nödhjälpslönen, hade kommissionen verkställt kontrollundersökning i syfte att, om skäl därtill prövades föreligga, vidtaga erforderlig rättelse. Mot detta kom-

missionens förfaringssätt hade riksdagen i sin skrivelse nr 291 samma år intet att anmärka. Vidare anförde riksdagen i sistnämnda skrivelse:

»Riksdagen vill tillika för sin del godkänna det av kommissionen fastställda förhållandet mellan de sålunda konstaterade lönerna och nödhjälpslönerna med de mindre modifikation, som blivit av Kungl. Maj:t vidtagna, samt vill tillägga, att uppmärksamhet även framdeles, med beaktande av ovan anförda skälighetssynpunkter, måste ägnas åt nödhjälpslönernas anpassning efter de alltjämt pågående löneändringarna på öppna arbetsmarknaden.»

1932 års riksdag yttrade, i anledning av propositionen angående anslag till bekämpande av arbetslösheten, bland annat.

»Enligt den föreliggande propositionen skulle statens hjälpverksamhet för arbetslösa under nästkommande budgetår utövas efter i huvudsak samma linjer som hittills. Detta förslag får riksdagen bifalla.

Såsom av statsrådsprotokollet framgår, har arbetslöshetskommissionen i sin skrivelse till Kungl. Maj:t den 15 april 1932 anmält, att kommissionen, med hänsyn till statsmakternas direktiv rörande löneläget vid reservarbetena, beaktat den förskjutning i nedåtgående riktning, som för närvarande pågår beträffande den allmänna lönenivån samt att kommissionen därför gått i författning om att undersöka gällande grovarbetarlöner på den öppna arbetsmarknaden och att den komme att verkställa de justeringar av lönenivån vid reservarbetena, vartill undersökningens resultat gäve anledning. Riksdagen vill med avseende härå framhålla angelägenheten av att därvid tillbörlig hänsyn toges till löneförhållandena inom jord- och skogsbruk.

I övrigt vill riksdagen framhålla, att verksamheten bör, så långt ske kan, inriktas på att inom ramen av tillgängliga anslag bereda arbete åt största möjliga antal arbetslösa.»

De av riksdagen givna direktiven kunna sammanfattas sålunda att reservarbetslönerna skola fastställas på följande sätt.

Först inhämtar arbetslöshetskommissionen från vederbörande orter uppgifter om där på den öppna arbetsmarknaden gällande löner för olika slag av grovarbete. Det lägsta för varje ort konstaterade löneläge, som tillämpas för ett större antal grovarbetare, betecknas såsom »ortens grovarbetarlön». Sedan denna blivit fastställd, bestämmes ortens reservarbetslön på sådant sätt, att den för kommuner med de högsta lönerna ligger cirka 20 procent under grovarbetarlönen men för andra kommuner närmar sig grovarbetarlönen i samma mån som denna är lägre. Allenast vid detta sista bestämmande får hänsyn tagas till vederbörandes möjligheter att bereda sig uppehälle på lönen.

De kommuner i riket, för vilka reservarbetslön i mars 1932 var fastställd, fördela sig efter reservarbetslönens höjd på följande sätt:

Grovarbetarlön,													
kr. per dag ...	9: —	8: 50	8: —	7: 50	7: —	6: 50	6: —	5: 50	5: —	4: 50	4: —	3: 50	
Reservarbetarlön,													
kr. per dag ...	7: —	6: 75	6: 40	6: 10	5: 75	5: 40	5: 05	4: 70	4: 30	4: —	3: 70	3: 45	
Antal kommun-													
ner.....	2	—	3	—	5	17	45	54	156	98	101	10	

Tablån utvisar, att reservarbetslönerna i anslutning till de olika faktiska grovarbetarlönerna samt levnadskostnaderna äro av mycket olika höjd. Den lägsta reservarbetslönen är sålunda ej fullt hälften av den högsta. De lägsta reservarbetslönerna förekomma naturligen på landsbygden, där de statliga reservarbetena nästan undantagslöst äro förlagda; de högsta reservarbetslönerna gälla i industrisamhällen och större städer, från vilka ett stort antal arbetslösa överföras till reservarbeten.

Arbetslöshetskommissionen har i juli 1932 fattat beslut rörande de grovarbetarlöner, som fr. o. m. den 1 augusti 1932 skulle ligga till grund för beräkning av reservarbetslönen vid statligt eller statskommunalt reservarbete inom de särskilda kommunerna samt av maximum för kontantunderstöd med statsbidrag. Till grund för kommissionens beslut hava legat dels erhållna ingående upplysningar såsom gällande kollektivavtal m. m., dels ock från de kommunala arbetslöshetskommittéerna infordrade löneuppgifter ävensom förslag rörande det belopp, vartill den lägsta grovarbetarlön, för vilken arbete i avsevärd omfattning beredes, borde för varje kommuns vidkommande sättas. Sådana förslag har lämnats från 445 kommuner. Grovarbetarlönen fastställdes för 518 kommuner, därav för Malmö till 6 kronor 50 öre per arbetsdag. Reservarbetarlönen för Malmö blev till följd härav 5 kronor 40 öre per arbetsdag.

Sedan grovarbetarlönerna sålunda fastställts, har Malmö arbetarkommun och Malmö fackliga centralorganisation inkommit till Kungl. Maj:t med anhållan att Kungl. Maj:t måtte, med undanröjande av arbetslöshetskommissionens ifrågavarande beslut rörande den genomsnittliga grovarbetarlönen i Malmö, fastställa denna till det belopp per dag och arbetare, som stadens arbetslöshetskommitté föreslagit. Malmö arbetslöshetskommitté hade vid sammanträde den 11 maj 1932 föreslagit, att lönen ifråga skulle sättas till 9 kronor 20 öre per dag. Detta beslut fattades med sex röster mot tre.

Över ovannämnda framställning av Malmö arbetarkommun och Malmö fackliga centralorganisation avgav arbetslöshetskommissionen utlåtande och yttrade bland annat:

»Rörande lönen för manliga grovarbetare i Malmö har kommissionen inhämtat följande uppgifter ur gällande kollektivavtal. Inom mekaniska verkstadsindustrin är minimitiqlönen för grovarbetare, som fyllt 20 år, fastställd till 66 öre, vartill är fogad den bestämmelsen, att arbetare, som icke till huvudsaklig del kan beredas arbete på ackord, erhåller en timlön, som med minst 10 öre överstiger minimilönen. Byggnadsämnesindustriens

avtal upptager för Malmö en timlön av 90 öre för arbetare, som fyllt 19 år. Vid snickeri- och möbelfabriker gäller för hjälp- och diversearbetare, som fyllt 18 år, en minimitimlön av 97 öre. Enligt riksavtalet för textilindustrin är timlönen för arbetare, som fyllt 21 år, 80 öre. Inom denna industri utgår utöver timlönen familjebidrag från 5 kronor upp till 20 kronor per månad, det lägsta beloppet vid försörjningsplikten av en person, det högsta vid försörjningsplikt av 6 eller flera personer. Vid skofabriker är timlönen för arbetare, som fyllt 19 år, 95 öre. Samma timlön gäller inom gödningsämnesindustrin. Husbyggnadsfackets grovarbetartimlön är 121 öre. Hjälparbetare inom rörledningsbranschen, som arbetat två år i facket, åtnjuta en minimitimlön av 96 öre, övriga hjälparbetare 80 öre. Utgående timlöner för dessa arbetare äro i avtal fixerade till respektive 102 och 80 öre. Grovarbetarlönen vid Malmö stads arbeten är 115 öre. För ban- och byggnadsarbetare är timlönen vid statens järnvägar 114 öre, vid enskilda järnvägar 93 öre. Vid statens järnvägars verkstäder är minimitimlönen 72 öre för arbetare, som fyllt 18 år, och 87 öre för arbetare, som fyllt 21 år. Motsvarande minimitimlöner vid enskilda järnvägars verkstäder äro resp. 68 och 83 öre.

Inom vissa fack, såsom textilindustrin och mekaniska verkstadsindustrin, äro i kollektivavtalen fixerade grovarbetarelöner för flera åldersgrupper. För dessa industrier äro här ovan angivna endast timlöner för de högsta åldersgrupperna, d. v. s. arbetare som fyllt 20 eller 21 år. För arbetare i 18 och 19 års åldern äro timlönerna avsevärt lägre. Kommissionen har funnit sig icke böra taga hänsyn till sistnämnda lönesatser vid konstaterandet av den grovarbetarlön, varom här är fråga. Observeras må emellertid, att kommissionens hjälpverksamhet omfattar personer från och med 15-års åldern, vad beträffar kontantunderstödsverksamhet, och från och med 18-års åldern i fråga om anställning vid reservarbete.

Erkännas må, att det faktiska löneläge, som arbetslöshetskommissionen har att taga i betraktande, knappast kan för en större stads vidkommande konstateras i enbart räknemässig väg, detta närmast av det skälet, att vederbörande grovarbetarlön i gällande direktivs bemärkelse icke utan vidare är liktydig med den lägsta lön, som överhuvud förekommer i orten, utan skall vara den lägsta lön, för vilken arbete i avsevärd omfattning kan beredas. Härtill kommer, att arbetslöshetskommissionen vid sitt ståndpunktstagande — av ofrånkomliga praktiska skäl — måste anpassa sig efter avjämnade 50-öres-intervaller.

De föreliggande uppgifterna om de faktiskt förekommande lägsta grovarbetarlöner i Malmö peka emellertid enligt kommissionens mening tydligt på att den lön, kommissionen har att taga i betraktande, närmast ligger vid den nivå, som 6 kronor 50 öre-gränsen angiver.»

Vid föredragning i konselj den 14 oktober yttrade föredragande departementschefen, statsrådet Möller:

»Den av kommissionen fastställda grovarbetarlönen understiger i fråga

om ej mindre än 374 av dessa kommuner vederbörande arbetslöshetskommittés förslag, därav i 19 fall med minst tre kronor, i 67 fall med belopp av lägst två men mindre än tre kronor, i 152 fall med belopp av lägst en men mindre än två kronor, i 118 fall med belopp av lägst 50 öre men mindre än en krona och i 18 fall med belopp under 50 öre, allt per 8-timmars arbetsdag. I 64 kommuner har kommissionen godtagit från kommunen lämnade förslag, och i 7 kommuner slutligen har kommissionen höjt grovarbetarlönen över arbetslöshetskommitténs förslag med minst 10 högst 50 öre. I förhållande till förut gällande löner inom dem av ifrågavarande 445 kommuner, där sådan lön tidigare varit fastställd, innebär kommissionens beslut nedsättning i 308 fall, därav i 5 fall med 1 krona 50 öre, i 79 fall med 1 krona och 224 fall med 50 öre. I 78 fall har lönen lämnats oförändrad, i 3 fall slutligen har en höjning skett, därav i 1 fall med 1 krona och i övrigt med 50 öre.

Vad särskilt angår Malmö har arbetslöshetskommissionen där reducerat den tidigare gällande grovarbetarlönen från 7 kronor till 6 kronor 50 öre per 8-timmars arbetsdag samt förklarat, att i överensstämmelse härmed reservarbetslönen skall utgöra 5 kronor 40 öre per 8-timmars arbetsdag. Majoriteten inom stadens arbetslöshetskommitté hade föreslagit, att grovarbetarlönen skulle bestämmas till 9 kronor 20 öre. En minoritet inom kommittén hade ansett grovarbetarlönen böra för stadens vidkommande bestämmas till 7 kronor 20 öre utan ackordsförtjänst och 8 kronor med sådan förtjänst.

Vid den företagna reduktionen av grovarbetarlönerna har arbetslöshetskommissionen, såsom framgår av det anförda, till ledning för sina beslut haft dels de lokala arbetslöshetskommittéernas förslag till sådana löner samt av dem meddelade uppgifter på skiftande arbetslöner för grovarbetare inom olika arbetsområden, dels ock på annat sätt införskaffade löneuppgifter. Bland de löner, å vilka kommissionen sålunda erhållit uppgift, ingå i regel även timlön och daglön för lantarbetare eller skogsarbetare. Arbetslöshetskommissionen torde ha ansett sig i allmänhet böra fastställa grovarbetarlönerna till belopp, som ligga i underkant av de sålunda uppgivna lant- och skogsarbetarlönerna, därvid tagande särskilt hänsyn till riksdagens nyss återgivna uttalande därom, att man borde beakta löneförhållandena inom jord- och skogsbruk. Detta uttalande bör emellertid givetvis ses i sammanhang med 1922 års riksdags yttrande att vid bestämmande av nödhjälpsarbetarnas löneförmåner skälig hänsyn bör tagas till vederbörandes möjligheter att bereda sig uppehälle på nödhjälpslönen. Därvid bör även beaktas, att på landsbygden bofasta arbetare på grund av där rådande levnadsförhållanden anses kunna bereda sig försörjning för en lägre kontant inkomst än grovarbetare i allmänhet. I betraktande härav torde vid tillämpningen av 1932 års riksdags uttalande försiktighet böra iakttagas, då en sänkning av förut gällande grovarbetarlön skulle innebära, att kommunens förslag till sådan lön i större grad under-

skrides eller att över huvud sådant förslag underskrides i fall, då detsamma synes vara baserat på ortens lant- eller skogsarbetarlöner. Tillika bör hållas i sikte, att gällande direktiv även innebära, att grovarbetarlönen bör fastställas till det lägsta belopp, för vilket arbete inom kommunen kan i *avsevärd omfattning* beredas.

Vad angår Malmö vill det av den förebragta utredningen synas, som om de av arbetslöshetskommissionen i utlåtandet den 4 oktober 1932 anförda skälen knappast utgjort tillräcklig anledning att bestämma den grovarbetarlön, som skall ligga till grund för lönebestämningen vid reservarbetena, till ett belopp, vilket så avsevärt understiger vad stadens arbetslöshetskommitté föreslagit. Även i andra fall har jag av vad som förekommit icke kunnat bliva övertygad, att arbetslöshetskommissionen vid den företagna lönebestämningen tagit tillräcklig hänsyn till den inbebörd, som, enligt vad nyss anförts, torde böra inläggas i gällande direktiv.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte *dels* med anledning av förevarande framställning till arbetslöshetskommissionen för ny behandling återförvisa frågan om fastställande av grovarbetarlönen för Malmö, *dels ock* förklara, att kommissionen skall hava att med beaktande av här anförda synpunkter skyndsamt till nytt övervägande företaga frågan om grovarbetarlönen jämväl inom övriga ifrågavarande kommuner.»

Kungl. Maj:t beslöt i enlighet med statsrådet Möllers hemställan.

I anledning av Kungl. Maj:ts berörda beslut har arbetslöshetskommissionen företagit ändringar i de fastställda grovarbetarlönerna att gälla fr. o. m. den 1 november 1932. Denna revision har berört 523 kommuner. Grovarbetarlönen har därvid *höjts* i 252 kommuner med 50 öre och i 11 kommuner med 1 krona samt *sänkts* i 1 kommun med 50 öre. I 254 kommuner har den fastställts med oförändrat belopp. Dessutom har grovarbetarlönen fastställts för första gången i 5 kommuner. Då grovarbetarlönen höjts har detta i regel skett till samma belopp, som gällt före den 1 augusti 1932.

Beträffande de ekonomiska verkningarna av arbetslöshetskommissionens beslut att ändra ifrågavarande löner från och med den 1 november 1932 har kommissionen i till konstitutionsutskottet avgivet utlåtande anfört:

»Vad angår frågan om de ekonomiska verkningar som Kungl. Maj:ts beslut medfört beträffande de olika hjälpformerna, får kommissionen hänvisa till nedan uppgjorda tablå, i vilken uträknats kostnadsökningens fördelning på stat och kommuner inom respektive hjälpformer med avseende på november månad 1932.

	Statliga reservarbeten	Statskommunala reserv- arbeten	Understöds- verksamhet	Summa
Staten..... kr.	45,473	18,605	38,827	102,905
Kommunerna kr.	—	13,474	22,457	35,931
Summa kr.	45,473	32,079	61,284	138,836

Beräkningen har såväl beträffande de statliga som de statskommunala reservarbetena skett på sådant sätt, att ökningen av reservarbetslönerna, uttryckt i kronor per dagsverke för envar av berörda arbetsplatser, multiplicerats med respektive arbetsplatsernas dagsverksantal. Hänsyn har icke kunnat tagas till de i verkligheten uppnådda ackordsförtjänsterna eller ortstilläggen. Emellertid torde verkningarna på ortstilläggen icke hava varit av någon större betydelse på grund av att de reviderade lönerna i vissa fall verkat höjande men i andra fall sänkande på ortstilläggens storlek. Vid fastställandet av understödsverksamhetens ökade kostnader hava totalsiffrorna framgått av en granskning utav varje enskild kommuns understödsbelopp.

Med avsende på de statliga reservarbetena faller kostnadsökningen helt och hållet på staten. Vidkommande återigen de statskommunala reservarbetena har merkostnaden i fråga om statens andel beräknats approximativt uppgå till cirka 58 procent.

Kommissionen har nödgats begränsa undersökningen till att allenast omfatta november månad, enär en utöver en längre tidsperiod sträckt undersökning, som även skulle bli mycket tidskrävande, icke kunnat medhinnas på den korta tid, som stått till förfogande.

Erforderlig ledning för en tämligen rättvisande beräkning av kostnadsökningens storlek för tiden december 1932—januari 1933 torde erbjudas av nedanstående uppgifter rörande antalet vid statliga och statskommunala reservarbeten anställda samt genom kontant understöd hjälpta under tiden november 1932—januari 1933. De härvid anförda siffrorna, som anknyta till läget den sista i varje månad, torde ungefärligen representera medeltalet anställda respektive genom understöd hjälpta.

	30 november 1932	31 december 1932	31 januari 1933
Statliga reservarbeten	15,713	14,590	16,253
Statskommunala reservarbeten	7,975	8,494	8,483
Kontant understödsverksamhet	28,269	35,475	43,110

Utskottet anser, att genom ovannämnda beslut den 14 oktober 1932 de av riksdagen utfärdade direktiven för fastställande av grovarbetarlönerna blivit åsidosatta.

Då riksdagen år 1922 ålagt arbetslöshetskommissionen att även fram-

deles ägna sin uppmärksamhet åt reservarbetslönernas anpassning efter de allttjämt pågående förändringarna å arbetsmarknaden, har kommissionen icke kunnat undgå att, sedan den nu pågående internationella krisen sträckt sina verkningar även till vårt land samt livsmedelspriserna och levnadskostnaderna avsevärt minskats, under år 1932 företaga en ny undersökning av grovarbetarlönerna å den öppna marknaden. Vid prövningen av det därvid hållna materialet konstaterade kommissionen, att den öppna marknadens grovarbetarlöner, särskilt inom jord- och skogsbruket, hade gått betydligt nedåt.

Med hänsyn härtill måste — enligt såväl 1922 som 1932 års riksdagars direktiv — lönerevisionen medföra en sänkning av grovarbetarlönen i ett flertal kommuner. Härför talar ytterligare, enligt utskottets mening, att en mycket stor minskning av verksamheten inom stenindustrin i Bohuslän och Blekinge ägt rum, att en stor del av våra industriella verk och inrättningar på grund av förkortad arbetstid per vecka icke kunde bereda arbetarna full arbetsförtjänst, samt att arbetslösheten inom landet nått en omfattning, som kunde sägas vara nästan lika stor som år 1922.

Såsom skäl för beslutet den 14 oktober 1932 att underkänna arbetslöshetskommissionens åtgärder härutinnan har föredragande departementschefen, statsrådet Möller, huvudsakligen anfört, *dels* att vid bestämmande av reservarbetarnas förmåner skälig hänsyn borde enligt riksdagens direktiv tagas till vederbörandes möjligheter att bereda sig uppehälle, *dels ock* att grovarbetarlönen enligt direktiven borde fastställas till det belopp, för vilket arbete inom kommunen kunde beredas i avsevärd omfattning.

Vid den av arbetslöshetskommissionen i juli 1932 företagna lönerevisionen uraktlät kommissionen emellertid icke att taga hänsyn till de arbetslösas möjligheter att bereda sig uppehälle på de fastställda reservarbetslönerna. Detta framgår därav, att kommissionen icke ändrade det förutvarande procentuella förhållandet mellan grovarbetar- och reservarbetslönerna, ehuru levnadskostnadsindex fallit från 195 år 1922 till 157 under andra kvartalet år 1932. Det kan här nämnas, att då Kungl. Maj:t fattade det anmärkta beslutet, hade levnadskostnadsindex ytterligare nedgått till 156 den 1 oktober 1932.

Vid fastställande av grovarbetarlönen hade kommissionen, enligt riksdagens direktiv, icke att taga hänsyn till de arbetslösas möjlighet att försörja sig på sin lön. Kommissionen kunde ju därför icke med hänsyn till försörjningssynpunkten angiva löneläget högre än vad det i verkligheten var. Hänsyn till försörjningssynpunkten hade kommissionen, såsom nyss antytts, först att taga, när själva reservarbetslönen skulle fastställas, d. v. s. när kommissionen skulle bestämma, med vilket belopp reservarbetslönen skulle understiga den öppna marknadens grovarbetarlön, för vilket arbete i avsevärd omfattning kunde beredas.

Vidare är att märka, att de verkliga arbetsförtjänsterna genomsnittligt ligga 10 à 12 procent över den fastställda reservarbetarlönen. Utom den kontanta lönen åtnjuta reservarbetarna förmåner in natura såsom fritt logis, resor till och från arbetsplatsen samt i fråga om familjeförsörjare jämväl ortstillägg, utgående med skillnaden mellan hemortens och arbetsplatsens reservarbetarlön.

Att den tolkning av riksdagens direktiv, som genom det anmärkta beslutet lämnats av regeringen, avviker från den förut tillämpade och av riksdagen godkända tolkningen, är så mycket mera påfallande som den icke fäster avseende vid marknadens lägsta grovarbetarlöner, även då dessa äro fastställda i gällande kollektiva avtal.

Av kommissionens här ovan intagna yttrande över framställningen från Malmö framgår, att kommissionen vid fastställandet i juli 1932 av de nedsatta grovarbetarlönerna icke underlåtit att taga hänsyn till det belopp, för vilket arbete inom kommunen kunde beredas i avsevärd omfattning.

Såsom anmärkningsvärt bör framhållas, att regeringen synes hava ansett, att vid fastställande av lägsta grovarbetarlönen huvudvikten borde läggas vid de från arbetslöshetskommittéerna infordrade förslagen. Detta är uppenbarligen felaktigt, då ju dessa organ i de flesta fall synas hava uppfattat saken så, att förslaget skulle avse icke det faktiska löneläget, utan det som de helst önskade få fastställt.

Den av regeringen anbefallda och av kommissionen verkställda lönerevisionen har alltså kommit att vila på irrationella grunder och genom de förhöjningar av lönerna, som den medfört, haft till följd, att riksdagens åläggande till kommissionen att inom ramen av tillgängliga anslag bereda arbete åt största möjliga antal arbetslösa icke efterkommits.

De förhöjda lönerna torde även innebära en lockelse för arbetare i yrken med lägre löner att söka sig till reservarbetena, något som ju i sin ordning måste vara ägnat att motverka bekämpandet av arbetslösheten.

På grund av vad sålunda anförts har utskottet funnit sig föranlåtet att hos riksdagen göra anmälan mot föredragande departementschefen statsrådet Möller.»

VI.

(Protokoll över kommunikationsärenden den 30 augusti 1932.)

av herrar *Reuterskiöld, Sundberg, Mellén, Magnusson* i Tumhult och *Lundqvist* i Rotebro, som ansett utskottet böra uttala följande:

»I skrivelse den 22 augusti 1932 har Ostkustbanans aktiebolag hemställt, att Kungl. Maj:t måtte bevilja bolaget ett lån å 300,000 kronor att användas som rörelsemedel och att återbetalas i den mån överskott uppkomme å driften, varvid förutsattes, att bolaget berättigades verkställa inbetal-

ningar å detta lån, innan förfallna räntor å bolagets förut erhållna statslån gäldades.

I anledning av bolagets skrivelse avgavs yttrande av riksgäldsfullmäktige, statskontoret, järnvägsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Kungl. Maj:t beslöt den 30 augusti 1932 (nr 9) efter gemensam beredning inom kommunikations- och finansdepartementen på hemställan av t. f. departementschefen, statsminister Hamrin, bland annat, att under vissa villkor bevilja bolaget ett lån på 300,000 kronor att utgå av förslagsanslaget till oförutsedda utgifter i allmänhet.

För budgetåret 1932/1933 har riksdagen uppfört ett förslagsanslag å 1,500,000 kronor att stå till Kungl. Maj:ts förfogande, bland annat

»för bestridande av utgifter, vilka äro av så brådskande art, att frågan ej hinna underställas riksdagen, under följande villkor, nämligen:

att utgiften är av den storlek, att vederbörande huvudtitels anslag till extra utgifter med hänsyn till därå förefintliga behållningar icke lämpligen kan för ändamålet anlitas,

att utgiften är av beskaffenhet att ej kunna bestridas av andra till Kungl. Maj:ts förfogande stående medel,

att utgiften icke heller är av den art, som omförmäles i 63 § regeringsformen,

samt att genast vid riksdagens början en särskild, specificerad anmälan göres till riksdagen om de utgifter, Kungl. Maj:t under det senaste året beslutat anvisa till utgående från anslaget.» (Statsutskottets utlåtande nr 131/1932.)

Ostkustbanan har ett aktiekapital av 33,290,100 kronor, varav staten tecknat 15,000,000 kronor. Statens lånefordran uppgick den 30 juni 1932 till 19,116,330 kronor 31 öre, därav den icke förfallna skulden utgjorde 17,593,315 kronor 90 öre och den förfallna skulden 1,523,014 kronor 41 öre, huvudsakligen upplupen icke betald ränta.

Ostkustbanan öppnades den 1 november 1927 i sin helhet för trafik och driften hade åren 1928—1931 lämnat överskott över de direkta driftkostnaderna med resp. 495,547 kronor, 700,285 kronor, 584,315 kronor och 311,292 kronor. Åren 1928 och 1929 hade räntorna å bolagets statslån tillfullo betalats. År 1930 utgjorde räntorna 863,996 kronor, varav 413,863 kronor betaltes. Därefter har ingen räntebetalning kunnat verkställas.

Bolaget anför i sin ovannämnda skrivelse:

Under år 1932 hade vid Ostkustbanan liksom vid landets järnvägar i övrigt inträtt en våldsam nedgång i trafiken. Till följd därav och på grund av vissa andra särskilda omständigheter hade inkomsterna av järnvägsrörelsen, vilka för tiden januari—juni 1931 uppgått till 1,854,010 kro-

nor, för samma tid år 1932 nedgått till 1,483,291 kronor d. v. s. med 370,719 kronor eller 20 procent. Denna trafikminskning hade möjliggjort en viss reducering av driftkostnaderna, ehuru självfallet icke i samma grad som inkomstminskningen. De direkta driftkostnaderna hade nämligen under första halvåret 1931 utgjort 1,757,124 kronor och under 1932 års första halvår 1,578,141 kronor, vilket innebure en minskning med 178,983 kronor eller 10.19 procent.

Banans bruttoinkomster under år 1932 hade sålunda ej räckt till för täckandet av dess driftkostnader, utan måste nödiga medel anskaffas för att driften vid järnvägen skulle kunna upprätthållas.

Slutligen erfordrades medel till mindre kapitalinvesteringar för nyanläggningar, vilka investeringar för år 1932 beräknades komma att uppgå till sammanlagt omkring 110,000 kronor. Därav hade under första halvåret utbetalats ett belopp av 30,000 kronor.

Nu nämnda omständigheter hade medfört, att bolagets rörelsemedel, vilka vid årets början uppgått till 234,769 kronor, icke komme att bli tillräckliga för bestridande av de löpande utgifterna under år 1932, utan erfordrades härför enligt beräkning ett tillskott av 300,000 kronor, nämligen den 1 september 75,000 kronor, den 1 oktober 100,000 kronor, den 1 november 100,000 kronor och den 1 december 25,000 kronor.

Bolagets kapitalinvesteringar under år 1932 har utgjort för banavdelningen 29,552 kronor, för maskinavdelningen 28,036 kronor och för automobilinjen 53,865 kronor eller sammanlagt 111,453 kronor.

Fullmäktige i riksgäldskontoret hava anfört bland annat:

Under en följd av år hade fullmäktige tillstyrkt och statsmakterna godkänt en sådan politik gent emot svaga järnvägsbolag med statslån, att deras uraktlåtenhet att erlagga annuiteter icke föranlett något ingripande från riksgäldskontorets sida, under förutsättning att de med egna medel kunnat bestrida driftutgifterna och att av riksgäldskontoret anordnad utredning ådagalade, att uraktlåtenhet vore bevisligen nödvtvungen. När Ostkustbanans aktiebolag ej kunde med egna medel uppehålla driften, utan nödgades ansöka om rörelsekapital, skulle det vara konsekvent, om fullmäktige sökte bolaget i konkurs.

Med hänsyn till statens omfattande delägareskap och i övrigt betydande ekonomiska intressen i Ostkustbanans aktiebolag torde emellertid en dylik åtgärd nu om möjligt böra undvikas. Önskvärt vore därför, om Kungl. Maj:t kunde bevilja det begärda lånet och sålunda bereda råderum för undersökningar rörande annan lämplig utväg. Genom lånet skulle driften vara säkerställd åtminstone till årsskiftet och intill dess kunde måhända de nödiga utredningarna vara färdiga.

En grundlig utredning syntes vara så mycket nödvändigare som beviljandet av det av bolaget nu begärda lånet endast innebure en tillfällig hjälp. Försåvitt ej nytt kapital kunde tillföras Ostkustbanans aktiebolag av enskilda, kommuner eller staten, tillräckligt stort att tjäna till rörelsekapital under den närmaste framtiden — och några utsikter därtill torde ej finnas — återstode tydligen blott den utvägen, att banan införlivades i statens järnvägars nät, oberoende av om bolaget ginge i konkurs eller icke.

Under återopande av vad sålunda anförts hava fullmäktige uttalat önskvärldheten av att Kungl. Maj:t kunde bevilja det begärda lånet samt

hemställt, att Kungl. Maj:t måtte snarast anordna en utredning av det slag, som fullmäktige skisserat.

Mot vad sökandebolaget föreslagit rörande formerna för ett eventuellt låns återbetalning hava fullmäktige förklarat sig icke hava något att erinra.

Statskontoret har framhållit, att, därest Kungl. Maj:t skulle finna skäl bevilja det begärda lånet, andra medel än förslagsanslaget till oförutsedda utgifter i allmänhet ej torde stå till Kungl. Maj:ts förfogande. Ifrågavarande anslag vore visserligen avsett för direkta utgifter och ej för utlämnande av lån, men då Kungl. Maj:t torde vara oförhindrad att anlita anslaget för att till sökandebolaget utlämna ett bidrag, syntes hinder ej bör möta att taga anslaget i anspråk för det nu ifrågasatta lånet. Vid lånets beviljande borde föreskrivas, att detsamma skulle återbetalas i första hand och alltså innan annuiteten å tidigare till bolaget utlämnade lån gäldades. Vidare borde låneränta, i likhet med vad som gällde beträffande övriga lån till bolaget, fastställas till 5 procent.

Därjämte har statskontoret föreslagit, att riksgäldskontoret skulle omhänderhava det nu ifrågasatta lånet i likhet med bolagets övriga statslån.

Järnvägsstyrelsen har anfört bland annat:

Det begärda lånet, vilket formellt skulle utgöra en försträckning av rörelsemedel, skulle enligt föreliggande uppgifter till övervägande del komma att åtgå för täckning av löpande driftkostnader. En sådan användning av statslänemedel kunde givetvis icke undgå att framkalla de allvarligaste betänkligheter. Såsom fullmäktige i riksgäldskontoret framhållit, hade ett minimikrav gentemot de med statslån understödda enskilda järnvägarna hittills varit, att de med egna medel kunde bestrida de egentliga driftsutgifterna. — Skulle under en ekonomiskt särskilt svår tid något brista härutinnan, borde enligt järnvägsstyrelsens uppfattning hjälp i första hand lämnas icke av staten utan av de landsting, kommuner och eventuellt trafikanter, som i första hand hade ekonomiskt intresse av järnvägsdriftens uppehållande i berörda landsdelar. Att järnvägsstyrelsen trots sagda principiella inställning ansåge sig icke böra avstyrka bifall till föreliggande ansökan vore helt beroende på den fullkomligt enastående ställning inom landets järnvägsnät, som Ostkustbanan intog. Styrelsen syftade därvid på statsverkets exceptionellt stora insats i egenskap av långivare och aktietecknare, vilken, såsom inkomstgivningen gestaltat sig, kommit att medföra, att banan kunde sägas förvaltat blott i halvenskild regi och på statens bekostnad. Ett bifall till föreliggande framställning syntes vid sådant förhållande icke rimligen kunna åberopas såsom prejudikat från andra understödsbehövande enskilda järnvägars sida.

I likhet med fullmäktige i riksgäldskontoret har järnvägsstyrelsen under förhanden varande omständigheter sålunda funnit önskvärt, att ett låneunderstöd kunde beviljas i sådan omfattning, att rådtrum erhöles för verkställande av den utredning och undersökning angående lämpliga utvägar för framtida ordnande av Ostkustbanans förvaltning och drift, vil-

ken Kungl. Maj:t kunde finna påkallad, ävensom för vidtagande av eventuella av sagda utrednings resultat föranledda åtgärder.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har, med instämmande i vad fullmäktige i riksgäldskontoret anfört, tillstyrkt sökandebolagets framställning.

Departementschefen har vid ärendets föredragning i betraktande av den särställning bland de enskilda järnvägarna, som Ostkustbanan intoge i förhållande till staten, kommit till den uppfattningen, att en sådan utredning beträffande järnvägen, som av fullmäktige i riksgäldskontoret och järnvägsstyrelsen ifrågasatts, skyndsamt borde verkställas ävensom att, på sätt dessa myndigheter förordat, staten i samband därmed för att hålla skilda möjligheter till frågans lösning öppen borde bereda bolaget utväg att i avvaktan på utredningens resultat uppehålla järnvägsdriften. Departementschefen ansåg sig kunna tillstyrka, att lån beviljades bolaget med det belopp, som beräknats erforderligt för driftens säkerställande till 1932 års utgång, eller med 300,000 kronor, och att detta lån i enlighet med statskontorets förslag bestredes av anslaget till oförutsedda utgifter i allmänhet.

»Departementschefen framhöll tillika, att därest bolaget komme att omedelbart på riksgäldskontorets föranstaltande eller på egen begäran försättas i konkurs, riksgäldskontoret torde få vidkännas kostnader för järnvägsdriftens uppehållande under konkurstiden i den mån för sådant ändamål nytt rörelsekapital skulle erfordras, och att även i detta fall statsmedel alltså skulle behöva tagas i anspråk. Beträffande villkoren för lånets åtnjutande gjordes ingen erinran mot vad riksgäldsfullmäktige och statskontoret i sådant hänseende förordat, varemot det syntes departementschefen lämpligast att lånet omhänderhades av statskontoret, om än bolaget borde hålla riksgäldskontoret underrättat om de belopp av lånet, som bolaget i statskontoret lyfte eller dit återbetalade.»

Departementschefen hemställde, att Kungl. Maj:t måtte

»dels för beredande av rörelsemedel för aktiebolaget Ostkustbanan bevilja bolaget ett lån å tillhoppa högst 300,000 kronor att på rekvisition i mån av behov lyftas i statskontoret under följande villkor:

att årlig ränta skall utgå å lyftade lånebelopp efter 5 procent till dess full betalning sker;

att återbetalning av lyftat lånebelopp jämte upplupen ränta skall ske i statskontoret i den mån överskott å driften å bolagets järnväg uppkommer samt innan annuitet å tidigare till bolaget utlämnade statslån erlägges;

att, innan någon del av ifrågavarande lån får lyftas, bolaget skall till statskontoret hava avlämnat skuldebrev utfärdat av bolaget och av beskaffenhet att kunna av statskontoret godkännas; samt

att bolaget skall vara skyldigt att lämna riksgäldskontoret meddelande

angående de belopp av ifrågavarande lån, som bolaget i statskontoret lyfter eller dit återbetalar;

dels ock anbefalla statskontoret att på rekvisition under ovan angivna villkor till bolaget utbetala ifrågavarande lån å tillhopa högst 300,000 kronor samt för sådant ändamål taga i anspråk förslagsanslaget till oförutsedda utgifter i allmänhet, att, i den mån återbetalning av ifrågavarande lån jämte ränta därå sker, tillgodoföra nyssnämnda anslag sådana återbetalning ävensom att tillsvidare för redovisning upptaga lånet under särskild titel benämnd 'Försträckning till Ostkustbanans aktiebolag'.

Kungl. Maj:t beslöt i enlighet med departementschefens hemställan.

Utskottet vill ingalunda förneka, att departementschefen haft starka skäl för sin uppfattning, att bolaget borde, om möjligt, erhålla nödig hjälp att fortsätta järnvägsdriften och undgå konkurs, även om det kan ifrågasättas, huruvida ej en tillfällig väsentlig inskränkning i järnvägens tågplan och en tidigare hänvändelse till Kungl. Maj:t varit både möjlig och lämplig och därigenom det tvångsläge kunnat undvikas, vari departementschefen nu genom omständigheternas makt synes hava blivit försatt.

Vad utskottet däremot finner betänkligt är anlitandet av det utom huvudtitlarna i riksstaten uppförda förslagsanslaget för oförutsedda utgifter till täckande av det lån, som beviljades bolaget. I likhet med statskontoret finner utskottet det visserligen icke vara någon väsentlig skillnad mellan ett bidrag ur sagda anslag och ett formellt lån därur, men utskottet kan icke dela statskontorets mening att ens ett bidrag av nu angivna art — till driftkostnader i ett enskilt bolag, även om staten däri är både genom lån och aktieinnehav starkt intresserad — konstitutionellt kan eller bör täckas ur anslaget för oförutsedda utgifter: att något annat anslag icke heller fanns, som kunnat användas, är möjligt, men om så varit förhållandet, torde också hava varit riktigare att avslå framställningen.

Av handlingarna framgår, att departementschefen ansett kostnaderna för järnvägsdriftens upprätthållande i händelse av bolagets konkurs komma att belasta riksgäldskontoret och att i sådan händelse statsmedel lika fullt måst tagas i anspråk. I sådant fall hade emellertid icke blivit fråga om andra statsmedel än dem, riksgäldskontoret under riksdagen haft att förvalta, och icke såsom nu tillika om medel, som förvaltas av statskontoret under Kungl. Maj:t. Departementschefen har fullt riktigt också ansett, att det beviljade lånet nu skulle omhänderhavas av statskontoret. Det måste anses olämpligt, att, då statsverkets medel, ur vilka anslaget i riksstaten till oförutsedda utgifter utgår, principiellt äro skilda från riksgäldskontorets medel, Kungl. Maj:t skulle såsom här skett, för riksgäldskontorets skull och i dess intresse, ingripa genom en medelsanvisning, som, vare sig den skett i bidragets eller i lånets form, bort bliva en riksdags-

fråga. Anslaget för oförutsedda utgifter är visserligen avsett för utgifter av så brådskande natur, att frågan ej hinner underställas riksdagen, men utgiften förutsättes vara en verklig statsutgift för ett statsändamål, som bör med statsmedel från riksstaten tillgodoses. Och detta är här ingalunda fallet.

I äldre rätt gällde, för användningen av de s. k. huvudtitlarnas allmänna besparingsfonder, i vilkas ställe nu trätt det för *huvudtitlarna* gemensamma anslaget för oförutsedda utgifter, bland annat att de endast finge användas för tillfälliga av riksdagen icke prövade behov. Även om denna bestämmelse icke formellt är gällande beträffande anslaget för oförutsedda utgifter, ligger det dock i sakens natur, att en användning av detta anslag utan beaktande av denna princip knappast kan anses riktig. I föreliggande fall synes det utskottet uppenbart, att, när det begärda lånet eller bidraget beviljades, det samma måste förutsättas kunna leda till fortsättningar och sålunda icke vara av tillfällig natur. I allt fall torde det vara lika uppenbart, att, trots det starka betonandet i avgivna yttranden av det föreliggande fallets »enastående» beskaffenhet, beviljandet av lånet eller bidraget kan komma att få karaktären av ett precedensfall med nu oöverskådliga verkningar, då ju det om ett annat fall skulle med fog kunna sägas att det vore »enastående», även om det allmännas intresse däri vore grundat i andra förhållanden. Efter utskottets mening är anslaget för oförutsedda utgifter icke, med nu givna bestämmelser om dess användning, avsett för andra behov än sådana som över huvud måste tillgodoses med statsmedel *under Kungl. Maj:ts disposition*, och till dessa höra icke understöd till enskilda företags fortsatta drift.

Då utskottet ansett principfrågan här vara det väsentliga och det bör förhindras att åtgärdens vidtagande erhåller icke önskliga följdverkningar, har utskottet, som icke vill klandra den nu vidtagna åtgärden såsom en enstaka företeelse, men befarar att den kan bli något annat och mera, funnit sig icke böra underlåta att härom, jämlikt RF § 107, göra anmärkning, vilket utskottet skolat för riksdagen

anmäla.»

VII.

(Protokoll över kommunikationsärenden.)

av herrar greve *Spens*, *Sandström*, *Holmström* och *Lundqvist* i Rotebro, vilka ansett, att utskottet bort uttala följande:

»Kungörelsen den 16 maj 1930 (nr 162) angående fördelning av automobilskattemedlen innehåller bland annat följande:

»Av skattemedel, som enligt 3 § 1 mom. b) och 2 mom. i gällande förordning om fördelning av automobilskattemedel tilldelats visst län, må bidrag utgå *dels* till förbättring av för automobiltrafiken särskilt viktiga vägar och broar inom länet, *dels ock* till underhåll av sådana av vederbörande vägkassa underhållna vägar och broar, vilkas underhåll på grund av automobiltrafik i synnerlig grad försvåras, ävensom till sådan vinterväghållning, som är till särskilt gagn för automobiltrafiken (extra underhållsbidrag).

Bidrag må ej sättas till högre belopp än att det sammanlagt med det bidrag av statsmedel, som eljest må utgå till samma arbete, motsvarar tre fjärdedelar av den för arbetet beräknade kostnaden, där ej Kungl. Maj:t med hänsyn till arbetets vikt och omfattning samt väghållningsdistriktets ekonomiska bärkraft eller på grund av andra skäl finner högre bidrag böra beviljas.»

Kungörelsen den 16 maj 1930 angående statsbidrag till allmänna vägars byggande m. m. (nr 163) innehåller föreskrift därom, att statsbidrag må utgå till förbättring av för automobiltrafiken särskilt viktiga vägar å landsbygden att utgå av automobilskattemedlens länsfonder med högst $\frac{3}{4}$ av den beräknade kostnaden, »där ej på grund av särskilda skäl högre bidrag prövas böra beviljas». Statsbidrag beviljas av vederbörande länsstyrelse, dock att bland annat ärenden angående bidrag av automobilskattemedel eller av sådana jämte andra statsmedel med högre belopp än $\frac{3}{4}$ av den beräknade kostnaden samt bidrag till vägföretag, vilka med hänsyn till den genomgående trafiken eller eljest äro av särskild betydelse och beträffande vilka i flerårsplanen förbehåll därom gjorts, skola underställas Kungl. Maj:ts prövning.

1932 års riksdag gjorde slutligen i här förevarande fråga följande uttalande i sin skrivelse nr 283:

»Departementschefen har vidare förutsatt, att man från länens automobilskattefonder skulle kunna bevilja *fyllnadsbidrag* till *nya väganläggningar* inom trakter, som mera kännbart betungas av arbetslöshet. Enligt vad departementschefen angivit, vore endast fråga om vissa icke alltför betydande belopp, vadan ej någon olägenhet med hänsyn till medelsdispositionen i övrigt kunde befaras uppkomma. I betraktande härav har riksdagen ej velat motsätta sig förslaget.»

Inom utskottet verkställd undersökning har givit vid handen, att Kungl. Maj:t fram till regeringsskiftet hösten 1932 vid beviljandet av förhöjda statsbidrag av automobilskattemedel till underhåll och förbättring av vägar m. m. i betydande omfattning särskilt beträffande vissa län frångått de förslag, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen avgivit, utan att härvidlag några enhetliga principer synas ha kommit till tillämpning. I vissa fall t. ex. ha bidragen ökats, även då skäl därtill icke synas ha före-

legat i högre eller ens samma grad som i andra fall, då endast en lägre bidragsprocent beviljats. Olika grunder synas vidare — så långt av tillgängligt bedömningsmaterial framgår — ha tillämpats beträffande olika län, varvid särskilt för ett län, Blekinge län, procenttalet genomgående satts anmärkningsvärt högt. Utskottet får i detta hänseende hänvisa även till här nedan intagna tvenne sammanställningar, avseende beviljade förhöjda bidrag under åren 1931 och 1932.

Förhöjda bidrag åren 1931 och 1932.

L ä n	Medgivna procenttal (antal fall)					Summa
	95 %	90 %	85 %	80 %	75 %	
Stockholms	—	—	2	2	—	4
Uppsala	—	6	3	3	—	12
Södermanlands.....	—	1	2	—	—	3
Östergötlands	—	1	1	6	—	8
Jönköpings	—	3	1	1	—	5
Kronobergs	—	3	5	—	—	8
Kalmar	—	1	10	5	—	16
Blekinge.....	1	31	—	—	—	32
Kristianstads.....	—	—	3	—	1 (77 %)	4
Hallands.....	—	3	2	2	—	7
				(därav i ett fall 82 %)		
Göteborgs och Bohus...	10	2	8	4	1 (77 %)	25
Älvsborgs	—	5	13	—	—	18
Skaraborgs	—	3	5	2	—	10
Värmlands.....	—	1	10	1	—	12
Örebro	—	5	10	7	—	22
Västmanlands	—	—	2	6	—	8
			(därav i ett fall 83 %)			
Kopparbergs	—	5	—	—	—	5
Gävleborgs.....	—	—	5	—	—	5
Västernorrlands	—	11	5	3	—	19
Jämtlands	—	10	1	2	—	13
Västerbottens	—	5	2	2	—	9
Norrbottens	1	10	3	17	—	31
Summa	12	106	93	63	2	276

De sammanlagda beräknade kostnaderna för ifrågavarande vägföretag uppgingo till nedannämnda belopp:

	Kronor		Kronor
Stockholms län	751,900	Älvsborgs län....	2,644,950
Uppsala »	1,149,850	Skaraborgs »	2,049,782
Södermanlands »	473,800	Värmlands »	1,357,600
Östergötlands »	563,200	Örebro »	2,534,365
Jönköpings »	729,400	Västmanlands »	607,300
Kronobergs »	2,674,750	Kopparbergs »	1,488,356
Kalmar »	3,673,430	Gävleborgs »	347,000
Blekinge »	6,730,379	Västernorrlands »	4,528,800
Kristianstads »	711,550	Jämtlands »	2,212,200
Hallands »	1,321,378	Västerbottens »	1,488,810
Göteborgs och Bohus län	5,854,800	Norrbottnens »	2,951,250

Summa 46,844,850.

L ä n	Beslut ¹² / ₁₂ 1930	Beslut ²³ / ₁₂ 1931	Beslut ² / ₁₂ 1932
Stockholms	300,000	325,000	410,000
Uppsala	75,000	95,000	120,000
Södermanlands	209,000	220,000	260,000
Östergötlands	187,000	190,000	205,000
Jönköpings	142,000	150,000	200,000
Kronobergs	65,000	75,000	150,000
Kalmar, norra	128,000	145,000	145,000
» , södra	49,000	50,000	80,000
Gotlands	—	—	—
Blekinge	90,000	230,000	200,000
Kristianstads	70,000	70,000	40,000
Malmöhus	330,000	370,000	400,000
Hallands	160,000	180,000	200,000
Göteborgs och Bohus	359,000	430,000	555,000
Älvsborgs	281,000	305,000	355,000
Skaraborgs	110,000	125,000	140,000
Värmlands	155,000	215,000	245,000
Örebro	30,000	40,000	65,000
Västmanlands	96,000	100,000	110,000
Kopparbergs	111,000	125,000	165,000
Gävleborgs	100,000	125,000	200,000
Västernorrlands	353,000	600,000	630,000
Jämtlands	371,000	390,000	375,000
Västerbottens	345,000	370,000	435,000
Norrbottnens	345,000	385,800	436,900
Summa kronor	4,461,000	5,310,800	6,121,900

Då de förhöjda bidragen utgå ur länens automobilskattefonder, är det självfallet, att behållningen i dessa påverkas av Kungl. Maj:ts beslut om bidragens storlek och att behållningen, därest höga bidrag genomgående beviljas, fortare och effektivare minskas än eljest. På grund härav och då det icke synes uteslutet, att behållningen i länsfonderna sedermera å sin sida kan hava inverkan på fördelningen länen emellan av landsbygdens utjämningsandel, är det av intresse och betydelse för landets olika delar, att Kungl. Maj:t vid beviljandet av förhöjda bidrag av automobilskattemedel icke tillämpar olika principer för olika län.

Vidstående tablå belyser närmare fördelningen av landsbygdens utjämningsandel för de tre senaste åren.

Vore det så, att alla län kunde få t. ex. 90 eller 95 procent bidrag för alla förekommande vägarbeten, så vore detta givetvis i och för sig synnerligen glädjande. Då detta emellertid icke låter sig göra, är det uppenbarligen angeläget, för att rättvisa i nu förevarande avseende så långt möjligt skall skipas mellan olika landsändar, att enhetliga grunder tillämpas för de skilda länen. Såvitt av handlingarna framgår, måste föredragande departementschefen anses ha brustit härutinnan.

De beslut av Kungl. Maj:t, mot vilka ur här ovan anförda synpunkter befogade erinringar kunna göras, hava i vissa fall fattats efter föredragning och tillstyrkan av tillförordnad departementschef. Då emellertid den ordinarie departementschefen dels varit den oftast föredragande, dels måste anses ansvarig för de principer, som inom departementet följts, har utskottet funnit sig böra emot departementschefen, statsrådet Jeppsson, göra anmärkning, vilket utskottet skolat för riksdagen

anmäla.»

VIII.

(Nr 42 i protokollet över jordbruksärenden den 16 september 1932.)

a) av herr *Reuterskiöld*, som anförde:

I prop. 255 till 1932 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att antaga en förordning angående upptagande av vissa avgifter på mjölk och grädde m. m. Enligt förslaget ägde Kungl. Maj:t rätt att under vissa förutsättningar förordna om upptagande dels inom hela riket av en allmän avgift, dels ock inom tillförselområdena till olika konsumtionsorter av en lokal avgift.

Allmän avgift finge enligt 3 § av förslaget ej upptagas med mindre mejerisammanslutning, som representerade minst 60 procent av den totala invägda mjölmängden vid rikets mejerier, gjorde framställning därom, och denna framställning biträdades av visst antal medlemmar m. m.

Den allmänna avgiften upptages å inom riket saluförd mjölk samt å

mjölk, som kommer till användning för beredande hos mjölkproducenten av grädde, smör eller ost för avsalu. Den allmänna avgiften uppbäres av mejerisammanslutning och användes på visst angivet sätt.

I 7 § finnas bestämmelser under vilka förhållanden lokal avgift må upptagas. Lokal avgift skall utgå å sådan inom vederbörande tillförselområde saluförd mjölk och grädde, som ej är avsedd för beredande av smör, ost eller annan mejeriprodukt. Lokal avgift uppbäres jämväl av mejerisammanslutning och användes på särskilt bestämt sätt.

Vidare stadgas:

13 §.

För handläggning av frågor i avseende å tillämpningen av denna förordning tillsätter Kungl. Maj:t en nämnd, statens mjölk-nämnd, med uppgift att avgiva yttranden i de ärenden, som enligt denna förordning skola avgöras av Kungl. Maj:t, att *utöva kontroll öfver utgörande och användning av de i förordningen omförmälda avgifter samt att i öfrigt följa den verksamhet, varom här är fråga*, ävensom att hos Kungl. Maj:t göra de framställningar, vartill förhållandena kunna föranleda.

Närmare föreskrifter om nämndens sammansättning och verksamhet meddelas av Kungl. Maj:t.

14 §.

Erforderliga föreskrifter beträffande ordningen för allmän eller lokal avgifts fastställande, erläggande och indrivande, så ock närmare bestämmelser i avseende å förordningens tillämpning i öfrigt meddelas av Kungl. Maj:t.

Ärendet remitterades till jordbruksutskottet, men behandlades, efter inbjudan från detta till bevillningsutskottet, av ett sammansatt bevillnings- och jordbruksutskott, som tillstyrkte propositionen i nu refererade delar oförändrad. Riksdagen antog utskottets förslag.

Ifrågavarande förslag i proposition nr 255 *innehåller allenast grunderna för ifrågavarande mjölkavgifters genomförande*. Tillämpningen skulle enligt § 14 ordnas av Kungl. Maj:t. I propositionen anföres härom: »Enligt förslaget till förordning skall Kungl. Maj:t äga meddela de närmare bestämmelser, som erfordras angående tillämpningen av föreskrifterna i förordningen. Innan dylika bestämmelser utfärdas, erfordras givetvis ytterligare överväganden i avseende å bland annat sådana spörsmål som sättet för fastställande av den mjölmängd, varå olika mjölkförsäljare hava att erlægga avgift, skyldighet för avgiftspliktig att lämna uppgifter om sin mjölkproduktion, förfarandet vid avgifters erläggande *eller indrivande, ordningen för klagomål över ålagd avgift* samt kontrollen rörande organisationens omhänderhavande av uppburna medel. Vad särskilt angår frågan om förfarandet vid avgifternas erläggande må framhållas, att förslag till bestämmelser härom torde böra framläggas av vederbörande mejerorganisation samt att hithörande föreskrifter givetvis böra göras i möjligaste mån enkla och praktiska.»

I anledning av propositionen väcktes motioner, bland andra I: 370 och

I: 371. I dessa motioner gjordes gällande att propositionens bestämmelser stode i strid med grundlagens bestämmelser rörande beskattning och allmänna rättsprinciper.

Utskottet anförde härutinnan:

»Vad först angår de erinringar ur konstitutionell synpunkt, som framförts mot propositionen, har utskottet visserligen funnit, att man här besträffat en väg, vilken avviker från vad som under normala förhållanden plägar följas, men att Kungl. Maj:ts förslag dock icke torde sakna förebilder. Enligt utskottets mening föreligga icke sådana omständigheter, att riksdagen av konstitutionella skäl bör vägra sin medverkan till den av Kungl. Maj:t föreslagna anordningens genomförande.

Med avseende å frågan om förslagets förenlighet med allmänna rättsprinciper må framhållas, att de härutinnan framställda erinringarna främst torde rikta sig mot den föreslagna rätten för mejeriorganisation att uttaga avgifter jämväl av utanförstående. Med hänsyn ej minst därtill, att åtgärderna avse att i en extraordinär situation bereda stöd åt en näringsgren av vital betydelse för landet och därigenom såväl tjäna ett allmänt intresse av stor vikt som även ytterst gagna samtliga mjölkproducenter, från vilka avgifter skulle utgå, har utskottet icke ansett dessa erinringar vara av den natur, att de böra lägga hinder i vägen för förslagets genomförande.»

Utskottet framhöll vidare att *propositionen förelåg i otillfredsställande skick, särskilt beträffande påförande och uttagande av avgifterna*; och anförde beträffande denna angelägenhet:

»Det är vidare icke lätt att bedöma, vilka svårigheter som kunna möta i tekniskt och administrativt avseende för stödaktionens ordnande på ett i allo tillfredsställande sätt. Det hade därför enligt utskottets mening varit önskvärt, att Kungl. Maj:ts förslag förelegat i mera genomarbetat skick, så att exempelvis spörsmålen om sättet för fastställande av avgiftspliktig mjölmängd samt om avgifternas uppbörd och redovisning kunnat av riksdagen närmare övervägas, men torde å andra sidan den enligt förslaget Kungl. Maj:t medgivna friheten att reglera och ordna hithörande förhållanden jämväl vara ägnad att medföra fördelar, i det att bestämmelserna lättare kunna anpassas allt efter de skiftande förhållandena inom olika försäljningsområden samt jämkas med ledning av vunna erfarenheter.»

Under debatterna i kamrarna påpekades att svårigheter måste uppstå bland annat beträffande frågan om avgifternas indrivande och om ett sådant skulle kunna lagligen anordnas. Det gjordes gällande att avgiften knappast borde kunna exekutivt uttagas.

Riksdagens båda kamrar antogo *förslaget utan att ingå i prövning av den, även av utskottet, undanskjutna frågan om förslagets möjliga grundlagsstridighet*. Av regeringens yttranden i propositionen och under debatten torde riksdagen också hava ansett det framgå, att *förslagets genomförande, varpå denna fråga ytterst berodde, skulle anordnas på ett sätt, som åtminstone undanröjde de svåraste betänkligheterna ur konstitutionell synpunkt*.

Detta har emellertid så långt ifrån skett, att föredragande departements-

chefen tvärtom icke synes ens hava vare sig riktat Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på förhållandet eller försökt finna en utväg, som på samma gång var »enkel och praktisk» och tillika i behörig grad beaktade nödvändigheten att icke skärpa den av ingen bestridda motsättningen mellan förordningen och gällande rättsprinciper.

Kungl. Maj:t utfärdade förordningen den 30 juni 1932 (S. F. S. nr 325). Samma dag tillsatte Kungl. Maj:t även den s. k. statens mjölnämnd.

Ifrågavarande *förordning* förutsätter emellertid, såsom framgår av den samma, ävensom av vad som förekommit vid dess behandling, en *tillämpningsförordning*. Denna tillämpningsförordning utfärdades den 16 september 1932 på föredragning av chefen för jordbruksdepartementet *statsrådet von Stockenström*.

I denna tillämpningsförordning (S. F. S. nr 420) stadgas bland annat:

12 §.

Allmän eller lokal avgift skall, med användande av särskilt för ändamålet avsett inbetalningskort, till mejerisammanslutning, som har att uppbära avgiften, av avgiftsskyldig inbetalas genom insättning å sammanslutningens postgirokonto.

Inbetalningskort, varom nu sagts, skola på vederbörande mejerisammanslutnings bekostnad genom postverkets försorg tillhandahållas å postanstalterna inom det område, där avgift skall upptagas; och har sammanslutningen att tillställa sagda postanstalter erforderligt antal kort.

13 §.

Av avgiftsskyldig, som är ansluten till mejerisammanslutning, vilken har att uppbära allmän eller lokal avgift, må sammanslutningen, utan hinder av vad i 12 § stadgas, uppbära avgiften på sätt sammanslutningen finner lämpligt.

14 §.

1. Avgiftsskyldig skall till mejerisammanslutning, som har att uppbära allmän eller lokal avgift, för den tid, avgift skall av honom erläggas, och inom den för avgiftens erläggande gällande tid avlämna på heder och samvete avgiven deklaration enligt av statens mjölnämnd fastställt formulär rörande de förhållanden, som äro av betydelse för beräkning av avgiften.

Skyldighet att avlämna deklaration för annan än enskild person åligger vederbörande styrelse, förvaltning, syssloman, ombud och, för oskiftat stärbhus, den som sitter i boet.

2. Å inbetalningskort, varom i 12 § sägs, skall finnas tryckt formulär till deklaration, som i denna paragraf avses, och må deklarationsskyldighet fullgöras genom ifyllande därav i samband med avgifts inbetalande.

15 §.

1. Anser mejerisammanslutning, som har att uppbära allmän eller lokal avgift, att avgiftsskyldig i avlämnad deklaration upptagit för små myckenheter avgiftspliktiga varor, eller underlåter någon, som avgivit deklaration, att inom stadgad tid erlägga den avgift, som enligt deklarationens

innehåll skall utgå, äger sammanslutningen att därom göra skriftlig anmälan till statens mjölk nämnd, som efter verkställd undersökning och hörande av den, som avgivit deklARATIONEN, fastställer de myckenheter, för vilka avgift skall erläggas, ävensom avgiftens belopp.

2. Har någon, som kan antagas vara skyldig erlägga allmän eller lokal avgift, icke inom stadgad tid avgivit deklARATION och har han ej heller efterkommit vederbörande mejerisammanslutnings anmaning om deklARATIONENS insändande, må efter anmälan av sammanslutningen statens mjölk nämnd anlita biträde av länsstyrelsen, som äger vid lämpligt vite förelägga honom att inom viss tid till mejerisammanslutningen avlämna deklARATION eller en på heder och samvete avgiven skriftlig förklaring, att för honom anledning saknats att avlämna deklARATION. I enahanda ordning må den, som avgivit ofullständig deklARATION, föreläggas att inkomma med fullständig sådan.

Underlåter den, som erhållit föreläggande, varom i detta moment sägs, att ställa sig föreläggandet till efterrättelse, eller har deklARATION eller förklaring, som nyss nämnts, avlämnats, men anser sammanslutningen, att i deklARATIONEN upptagits för små myckenheter avgiftspliktiga varor eller att förklaringen icke är med verkliga förhållandet överensstämmande, eller avgives deklARATION utan att den avgift erlägges, som enligt deklARATIONENS innehåll skall utgå, skall angående prövningen av frågan, i vad mån avgiftsskyldighet i det förevarande fallet föreligger, vad i 1 mom. stadgas äga motsvarande tillämpning.

3. Den, som ej åtnöjes med beslut, som av statens mjölk nämnd meddelats med stöd av bestämmelserna i 1 eller 2 mom., må mot beslutet fullfölja talan genom besvär, vilka, ställda till Kungl. Maj:t, skola inom den tid och i den ordning, som för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är bestämd, till jordbruksdepartementet inkomma vid påföljd, om den tid försittes, att besvären ej varda till prövning upptagna.

Nämndens beslut skall så snart ske kan i rekommenderat brev med allmänna posten översändas till den, som förklarats skyldig erlägga avgift, ävensom till den mejerisammanslutning, som påkallat beslutet, tillika med underrättelse om vad den har att iakttaga, som vill överklaga detsamma.

Utan hinder av att besvär anförts lände nämndens beslut till efterrättelse intill dess annorlunda förordnas; och skall avgift, som i enlighet med nämndens beslut skall utgå, erläggas inom femton dagar efter det den avgiftsskyldiga erhållit del av beslutet.

16 §.

Försummar avgiftsskyldig att erlägga allmän eller lokal avgift, som skall utgå på grund av ett av statens mjölk nämnd jämlikt 15 § 1 eller 2 mom. meddelat beslut, må för avgiftens uttagande utmätning äga rum.

Med avseende på sådan utmätning skall vad i gällande restindrivningsförrättning är stadgat beträffande indrivning av medel, som i § 1 under c) samma förrättning avses, äga motsvarande tillämpning med undantag därav att till den, som uttagit medlen, skall utgå, i stället för i nyssnämnda förrättning stadgad ersättning, sex procent av den oguldna avgiftens belopp, dock icke för något fall mer än 100 kronor.

Enligt Kungl. Maj:ts samma dag utfärdade *instruktion* för mjölk nämnden åligger det nämnden enligt 2 § 4—6 mom. bland annat:

4) att, sedan mejerisammanslutning, som har att uppbära lokal avgift till nämnden ingivit framställning om bestämmande jämlikt 2 § 2 mom. kungörelsen av avgiftsbeloppens storlek, skyndsamt med eget utlåtande överlämna framställningen till Kungl. Maj:t;

5) att, då mejerisammanslutning, som har att uppbära allmän eller lokal avgift, till nämnden gjort skriftlig anmälan enligt 15 § 1 eller 2 mom. kungörelsen, meddela beslut i de avseenden, som den gjorda anmälan avser;

6) att *utöva kontroll över utgörande och användning av ifrågavarande avgifter och i övrigt följa den verksamhet, varom här är fråga*¹;

Mjölknämnden, som uppgjort förslaget till tillämpningsförfordning, har icke anfört några motiv för sitt förslag i avseende å uttagande av avgifterna. Andra myndigheter hava icke hörts eller avgivit yttrande i anledning av förslaget — ej ens justitiekanslern.

Frågan om *den av riksdagen prövade och godkända författningens* grundlagsstridighet torde utskottet, som ej har att granska och bedöma riksdagens beslut ur konstitutionell synpunkt, böra i detta sammanhang lämna därhän — varav följer att *ingen anmärkning göres* mot föredraganden eller statsrådet i dess helhet *för tillstyrkandet av samma författnings utfärdande*. Däremot läser utskottet icke kunna undgå att ingå i prövning av tillämpningsförfattningens innehåll, *till vilket riksdagen, såsom även av vederbörande utskotts betänkande år 1932 framgår, hittills icke haft tillfälle att taga ställning*, och att pröva i vad mån föredraganden vid ärendets beredning och handläggning iakttagit den omsikt och varsamhet ett så ömtåligt ämne ovillkorligen kräver. Och detta desto mera som med *denna* författnings utfärdande för första gången, så vitt man kan se, blivit knäsatte principer, som hittills varit för svensk rätt främmande och som därför såsom precedensfall kunna erhålla en nu oöverskådlig räckvidd med hänsyn till sina följder.

Till en början måste då sägas, att ärendets beredning icke kan, även med små anspråk, anses tillfredsställande, då föredraganden icke ens synes hava gjort klart för sig själv rättsfrågans verkliga betydelse och innebörd. Någon undersökning, huruvida andra framkomliga vägar funnes än den som i författningen valdes, har till synes icke ägt rum; att sådana vägar finnas är emellertid visst och skall i det följande påvisas. Föredraganden har sålunda utan vidare tillstyrkt den väg, som sist av alla bort och aldrig behövt beträdas.

Vad härefter angår själva saken bör först erinras, att de avgifter, varom nu är fråga, *icke äro skatteavgifter* eller — trots beteckningen »allmän avgift», som i författningen endast brukas som motsättning till »lokal avgift» — s. k. allmänna avgifter av annat slag, d. v. s. avgifter till det all-

¹ Jfr den av riksdagen godkända § 13, här ovan sid. 40, och där kursiverade ord.

männa. R. F. § 73 ger klart och otvetydigt besked om sättet för sådana avgifters påläggande, vilket sammanfaller med sättet för bevillningars givande; och detta sätt är här icke använt — det har icke ens ifrågasatts, att den av riksdagen godkända författningen eventuellt skolat kunna medels gemensam votering beslutas. Ej heller äro avgifterna *menighetsavgifter*, varom talas i R.F. § 57, då dessa icke kunna påläggas annorledes än i kommunallagarna föreskrives. Fullt riktigt har också departementschefen beaktat detta, då han tillstyrkt, att avgifternas uttagande genom utmätning (§ 16) icke får ske såsom om utskylder och avgifter till kronan och i samband med kronouppbördens förfallande avgifter är i restindrivningsförfordningen av 1931 (S. F. S. nr 394) § 1 a) stadgat, och ej heller såsom om kommunalutskylder m. m. är i samma förordnings § 1 b) föreskrivet, utan endast såsom om de i sagda § 1 c) angivna »övriga avgifter eller andra liknande medel» är bestämt. Dessa, i § 1 c) av 1931 års restindrivningsförfordning åsyftade, avgifter karaktäriseras genomgående därav, att de äro *avgifter till allmänna kassor eller inrättningar såsom enskilda subjekt med privat rätt gentemot de betalningsskyldige*; utmätning av dylika avgifter förutsätter framställning från det berättigade subjektet till utmätningssmannen i orten (§ 2 mom. 3 i restindrivningsförfordningen) och denna regel är också i tillämpningsförfordningen rörande mjölkregleringen fullt riktigt beaktad (§§ 15 mom. 3 andra stycket, 216). Häremot kan ingen konstitutionell erinran göras. Men därmed är också fastslaget, att mjölkavgifterna icke heller få — ens där så kunde synas önskligt för försvaret av bestämmelserna — i andra avseenden behandlas eller betraktas som s. k. allmänna avgifter, en fråga som blir särskilt betydelsefull, då det gäller att bestämma rättsgrunden för de utom organisationerna (= mejerisammanslutningarna) ståendes betalningsskyldighet. Dessas betalningsplikt kan, då den sålunda *icke beror av avgiftens i själva författningarna underkända skattenatur*, icke grundas på annat än viss myndighets beslut därom, såsom t. ex. den betalningsplikt, som i familjerättsligt avseende kan åläggas en enligt lag underhållspliktig person — det är blott den skillnad, att myndigheten i detta sistnämnda fall är domstol och handlar med stöd av lag, men i fråga om mjölkavgifterna är det den nya kristidsinstitution, som kallas statens mjölk nämnd, utan stöd av annat än den visserligen av riksdagen godkända, *men ej som lag antagna*, författning om mjölkregleringen, vilken Kungl. Maj:t *administrativt* utfärdat.

Att denna avgift från personer utanför mejerisammanslutningarna måste anses som en *avgift till dessa sammanslutningar* är också, och alldeles riktigt, erkänt i tillämpningsförfattningen själv, vars texter här äro otvetydiga: mejerisammanslutningens anspråk på avgifter har därför, trots att det riktas mot utomstående, alldeles samma karaktär som de i restindrivningsförfordningens § 1 c) omförmälda kassors och inrättningars gentemot de till dem betalningsskyldige, d. v. s. *privaträttslig karaktär*. Ännu tydligare framstår detta, om man besinnar den av riks-

dagen godtaga författningens egen rubrik, som anger, att avgifternas syfte just är »åstadkommande av *förbättrad organisation vid avsättningen av mjölk* och mejeriprodukter», d. v. s. ett organisationens enskilda intresse, må vara att samtidigt det allmänna har ett intresse i att jordbruksnäringen ej går under; men vad det här gäller är uppenbarligen icke statshjälp, utan tvångshjälp till självhjälp.

Med dessa fakta som utgångspunkt måste mot författningen och föredraganden först och främst anmärkas, att *intet beaktande skänkts de betalningsskyldigas anspråk på verkligt rättsskydd mot administrativ och privat godtycklighet*. Att frågorna om deklarations framtvingande och avgifts åläggande vid bestridande hänvisats till mjölknämnden — vartill den av riksdagen godkända författningen så mycket mindre ger anledning, som nämndens instruktion upptager denna uppgift såsom en vid sidan av den i sagda författning angivna kontrollplikten, vilken i instruktionen införts ordagrant ur riksdagsbeslutet och sålunda icke kan anses i sig innesluta befogenhet att bestämma om avgiften in casu (se sid. 40 och 44) — innebär i verkligheten icke något beaktande av den betalningsskyldiges rättssäkerhetsintresse, utan grundar sig uteslutande på behovet för mejerisammanslutningen att kunna åberopa något statsorgans beslut som grund för utmätningsansökan. Däremot skulle kunna ifrågasättas, om ej besvärsrätten till Kungl. Maj:t i jordbruksdepartementet innebure ett dylikt beaktande, åtminstone nödortfittigt. Men detta är icke heller möjligt. Skulle besvären prövas av Kungl. Maj:t i statsrådet, vilket är det enda rimliga enligt vanlig tolkning av här tillämpliga författningar, bleve rättsskyddet illusoriskt, då eljest administrativa besvär, där fråga är om rätt, skola gå till regeringsrätten. Och om man, vilket dock ej kan försvaras, anser regeringsrätten här behörig på grund av regeringsrättslagens § 2 punkten 5:o (»skatt eller annan avgift», »utskyl-der eller andra avgifter»), *vilken punkt icke gör regeringsrätten kompetent att pröva sådana privaträttsliga anspråk, varom här är fråga*, så bör erinras, att regeringsrättens egen sammansättning och administrativa uppgift säkerligen utesluter densamma från möjligheten och befogenheten att eventuellt pröva en författnings grundlagsenlighet eller grundlagsstridighet. Rättsskyddet är sålunda icke blott helt minimalt, utan praktiskt uteslutet på denna väg.

Därnäst måste anmärkas, visserligen icke att utmätningsrätt medgivits — en sådan lärer vara oundviklig, om man vill »enkelt och praktiskt» giva författningen effektivitet — men väl att de betalningsskyldige icke beretts möjlighet att, om de bestrida sin betalningsplikt och påstå, såsom de med fog kunna göra, mjölknämndsbeslutets nullitet, ens inom viss kort tid, *utan att under tiden behöva utsättas för utmätningsverkställande*, till domstol instämma mejerisammanslutningen med yrkande om sagda besluts ogiltighet. I stället för den värdelösa besvärsrätten till Kungl. Maj:t i statsrådet eller eventuellt i regeringsrätten hade en

dylik hänvisning till domstol av frågan om mjölkknämndsbeslutets bindande kraft varit ett effektivt rättsmedel eller i allt fall det enda möjligen effektiva. Naturligtvis finnes möjlighet, oberoende av författningen, att få frågan under domstols prövning. Men det är också en väsentlig skillnad mellan att få frågan prövad å ena sidan av domstol *utan att* utmätning skett och å den andra antingen blott genom *besvär över* utmätningen eller i efterhand genom domstol *sedan* utmätning skett, vare sig utan att eller sedan däröver besvär anförts. Erkännas skall, att en dylik anordning, som kunde anses tillfredsställa minimala rättssäkerhetskrav, vore ovanlig — men den väg, som nu valts, är minst lika ovanlig och därtill oduglig ur rättssäkerhetssynpunkt. Ej heller den invändningen mot en dylik rätt kan godtagas, att därigenom avgiftsbetalningen i allmänhet skulle fördröjas — tvärtom kan med visshet sägas, att på sin höjd några få personer skulle taga risken för att få ett prejudikat, och de övriga skulle i avvaktan på utgången betala; men väl är sant, att, om högsta domstolen godkände nulitetsyrkandet, hela regleringen förfölle. Och härom kan blott erinras, att i *valet mellan en nyttig reglering på rättsstridig grund och denna reglerings omläggning till rättsenlig* ingen borde tveka därom, att valet måste falla på det senare alternativet — och hade utan skada kunnat göra det. Härtill kommer som det icke minst betydelsefulla i en anordning, sådan som den här antydda, att genom den hade Kungl. Maj:t, såsom riktigt varit och såsom även hade stått i full överensstämmelse med den nu givna tillämpningsförfattningens eget innehåll i övrigt, erkänt rättssäkerhetskravets berättigande och underlättat för domstolorna att fullgöra den prövning, som på dem kan ankomma, men vars verkställande ofta försvåras av den naturliga farhågan att komma i strid med vad Kungl. Maj:t, må vara i annan gestalt än högsta domstolens, bestämt. Därmed hade i verkligheten även skenet av konflikt mellan Kungl. Maj:t och domstol undvikits.

Rättssäkerhetsintresset har alltså i synnerligt betänklig grad av föredraganden lämnats obeaktat. Det är icke troligt, att så skett avsiktligt, men desto starkare framhäver detta förhållande, att departementschefen icke varit vuxen de svårigheter, vilka måst övervinnas, om och när han inlät sig på försöket att *genom tvångsavgifter av nu ifrågavarande art* lämna jordbruket ett för detsamma alldeles nödvändigt stöd. Mot den goda avsikten kan ingen erinran göras, men väl mot den bristande förmågan att förverkliga denna inom rättens ramar, oaktat detta, även från den av riksdagen godkända författningens synpunkt, hade varit möjligt. Att författningen icke heller kan främja den mellan jordbrukarna önskvärda enigheten, som aldrig lärers kunna vinnas, om eller när, såsom här skett, för den enskilde, vilken med fog kan, vid objektivt betraktande, anse sig vara föremål för en rättskränkning, rättsskyddets tagande i anspråk försvåras i stället för att underlättas, är tydligt.

Med stöd av vad sålunda anförts har jag inom utskottet yrkat, att anmärkning skulle mot föredragande departementschefen, d. v. statsrådet v. Stockenström, göras enligt R. F. § 107.

b) av herrar *Hallén, Larsén, Karl A. Johanson, Nils Andersson, Borg, Vougt, Johnsson* i Norrahammar och *Ström* i Göteborg, som anförde:

Med hänvisning till den utredning och motivering, som lämnats av herr Reuterskiöld i denna fråga, hava vi, som funnit densamma i allt väsentligt övertygande, instämt i anmärkningsyrkandet mot förutvarande statsrådet v. Stockenström.